

George Orwell

FARMA ZVÍŘAT

I.

Pan Jones, majitel Panské farmy, zamkl na noc kurníky, ale byl příliš opilý, takže na zástrčky zapomněl. Potácel se přes dvůr a kužel světla z jeho lucerny poskakoval ze strany na stranu. U zadních dveří domu shodil holínky, natočil si poslední sklenici piva ze sudu v kuchyňce a dopotácel se do ložnice, odkud se již ozývalo spokojené chrápání paní Jonesové.

Jakmile světlo v ložnici zhaslo, začal se z celé farmy ozývat podivný šramot. Celý den se mezi zvířaty povídalo, že starý Major, výstavní střední bílý kanec, několikrát oceněný ve své kategorii, měl v noci podivný sen, který chtěl vyprávět ostatním. Zvířata se tedy dohodla, že až pan Jones usne, sejdou se ve velké stodole. Starý Major (tak mu odjakživa říkal, ale na výstavy chodíval jako "Krasavec z Wellingdonu") byl po celé farmě vážen natolik, že každé zvíře rádo obětovalo hodinu spánku, aby vyslechlo, co má na srdci. Major už byl ve stodole, natažený na vyvýšeném místě, na slámě pod lucernou visící z trámu. Bylo mu dvanáct let, a ačkoli v poslední době značně ztloustl a přerůstaly mu nikdy nestříhané kly, vypadal moudře a velkodušně a stále vzbuzoval respekt.

Zvířata se pomalu scházela a uvelebovala se podle svého vkusu. První přišli psi Bára, Janina a Haryk, pak prasata, která se zabydlela ve slámě hned před Majorem. Slepice se posadily na okenní rámy, holubi v podkroví, ovce a krávy ulehly vedle prasat a začaly přezvykovat. Dva tažní koně, Boxer a Lupina, přišli současně a opatrně se uložili, aby neublížili menším zvířátkům ležícím v slámě. Lupina byla statná, mateřsky vyhlížející klisna středního věku a Boxer obrovský hřebec, který měl sílu dvou koní. Bílý pruh na nose mu dodával přihlouplý výraz - nebyl opravdu příliš inteligentní, ale požíval všeobecné úcty pro svůj čestný charakter a obrovskou výkonnost. Po koních přišla bílá koza Majka a osel Benjamin - nejstarší a nejmrzutější zvíře na statku. Málokdy mluvil, a když něco řekl, tak to byla nějaká cynická poznámka. Říkal například, že Bůh mu dal ocas, aby jím odháněl mouchy, ale raději by se obešel bez ocasu - a bez much. Na rozdíl od ostatních se nikdy nesmál. Když byl tázán proč, říkal, že tu nevidí nic k smíchu.

Boxer a Lupina se právě uvelebili, když se do stodoly vbatolilo hejno osiřelých káčátek, slabounce pípalo a bloudilo sem a tam, aby našlo bezpečný úkryt, kde by je nikdo nezašlápl. Lupina kolem nich vytvořila svou přední nohou jakýsi val, za kterým se kachňátka stulila a okamžitě usnula. Poslední příklusala Molina, bláznivá bílá krasavice, která tahala bryčku pana Jonese. Rozložila se vpředu a začala pohazovat hřívou v naději, že si někdo všimne v ní vpletených rudých stužek. Pak ještě přiběhla kočka, chvilku se jako obvykle rozhlížela po nejteplejším místě a nakonec vklouzla mezi Lupinu a Boxera, kde po celou dobu předla, aniž by poslouchala.

Nyní zde již byla všechna zvířata s výjimkou Mojžíše, ochočeného havrana, který spal na zábradlí za zadními dveřmi farmy. Když Major viděl, že všichni se již pohodlně usadili a netrpělivě čekají, odkašlal si a začal:

"Soudruzi, jistě jste již slyšeli, jaký jsem měl včera podivný sen. Ale nejprve musím říci něco jiného. Již s vámi, soudruzi, dlouho nepobudu. Než však zemřu, musím vám předat, co jsem poznal. Mám za sebou dlouhý život, a když jsem ležal o samotě v chlévě, zbývalo mi hodně času k přemýšlení. Myslím, že mohu klidně prohlásit, že rozumím podstatě života na této zemi stejně dobře jako kterékoliv jiné zvíře. A o tom chci mluvit.

V čem je, soudruzi, podstata života? Jen se podívejte. Naše životy jsou bídné, upracované, krátké. Narodíme se, dostaneme nažrat jen tolik, abychom nechcípali, ti, kteří mohou, musí pracovat až do vyčerpání, a jakmile nám dojdou síly a už nejsme užiteční, je náš život krutě ukončen. Žádné zvíře v Anglii nezná štěstí a odpočinek. Žádné zvíře v Anglii není svobodné. Zvířecí život je bída a otroctví. Taková je pravda, soudruzi.

Ale je takový řád přírody? Je snad anglická půda tak chudá, že nezaručí slušný život těm, kdo ji obývají? Ne, soudruzi, tisíckrát ne! Půda Anglie je úrodná, podnebí je dobré, tady by našlo dost potravy mnohem víc zvířat, než tu žije dnes. Jenom naše farma by uživila tucet koní, dvacet krav, stovky ovcí! A všichni by mohli žít pohodlně a důstojně, jak se nám ani nezdá. Proč tedy žijeme v tak bídných podmínkách? Protože skoro všechnen výtěžek naší práce nám kradou lidé! A tady, soudruzi, je odpověď na všechny naše problémy. Ta odpověď spočívá v jediném slovu - Člověk. Člověk je náš jediný opravdový nepřítel. Odstraňme Člověka a hlavní příčina hladu a přepracování zmizí!

Člověk je jediný tvor, který konzumuje, aniž by produkoval. Nedává mléko, nesnáší vejce, neutáhne pluh a neumí utíkat tak rychle, aby chytil zajíce! Přesto je pánem všech zvířat, nutí je pracovat a vrací jim jen tolik, aby je udržel při životě, a zbytek si nechává. Naše práce obdělává půdu,

náš trus ji hnojí, přesto nikdo z nás nemá víc než svoji kůži. Vy krávy, které sedíte přede mnou, kolik tisíc litrů mléka jste daly za minulý rok. A co se s tím mlékem, kterým jste měly vykrmit svá pěkná telata, co se s ním stalo? Do poslední kapky steklo do hrdla nepřátel! A vy slepice, kolik vajec jste loni snesly a z kolika se mohla vylíhnout kuřátka? Většinu jich odnesli na trh, aby si Jones a jeho lidi vydělali. A ty, Lupino, kde máš ta čtyři hříbátka, co se ti narodila? Byla oporou a potěšením tvého stáří? Kdepak! Jakmile jim byl rok, všechna prodali a už je neuvidíš! Čtyřikrát jsi porodila, dřeš se na polích, ale dali ti za to někdy něco víc než trochu jídla a stáj?

Ale ani tyto ubohé životy nám nejsou souzeny prožít až do konce. Já osobně si nestěžuju, protože patřím k tem šťastnějším. Je mi dvanáct let a mám přes čtyři sta dětí. To je normální život vepře. Ale žádné zvíře nakonec neunikne krutému noži. Selátka, co tu sedíte přede mnou, vás vykrmují na maso a do roka budete všechna kvičet na řeznickém špalku. Tahle hrůza čeká na každého - na krávy, prasata, slepice, ovce, na všechny. Boxere, ve chvíli, kdy ti ochabnou svaly, zavolá Jones rasa, který ti podřízne krk a tvým masem nakrmí lovecké psy. A když zestárnou psi a ztratí zuby, Jones jim uváže kolem krku cihlu a utopí je v nejbližším rybníku.

Copak není úplně jasné, soudruzi, že toto zlo našeho života pochází z tyranie lidských bytostí? Produkty naší práce nám budou patřit pouze tehdy, zbavíme-li se Člověka! Mohli bychom získat svobodu a bohatství téměř ze dne na den! Co tedy musíme udělat? Ve dne v noci, tělem i duší pracovat na svržení lidské rasy. A to je moje poselství, soudruzi: REVOLUCE! Nevím, kdy přijde. Možná za týden, možná za sto let, ale vím tak jistě, jako vidím pod nohama tuhle slámu, že dříve či později zvítězí spravedlnost. A na to se soustředte, soudruzi. Zbývá vám už málo času! A především předejte toto mé poselství těm, kteří přijdou po vás, aby budoucí generace dovedly bitvu až do jejího vítězného konce.

Nezapomeňte, soudruzi, že ve své odhodlanosti nesmíte ochabnout. Nic vás nesmí zarazit. Neposlouchejte nikdy ty, kteří vám budou tvrdit, že člověk a zvíře mají společné zájmy, že prospěch jednoho je prospěchem druhého. To vše jsou lži! Člověk neuznává zájmy jiného tvora než sebe. A mezi námi zvířaty musí být dokonalá jednota a bojové soudružství. Všichni lidé jsou nepřátelé, všechna zvířata jsou si soudruhy!"

V tom momentě se strhl hluk. Zatímco Major mluvil, vylezly ze svých děr čtyři velké krysy, seděly nyní na zadních nohách a poslouchaly. Náhle si jich všimli psi a krysy jen taktak stačily vletět zpátky do děr. Major zdvihl nohu a požádal o klid:

"Soudruzí! Ještě jednu věc si musíme vysvětlit. Jsou divoká zvířata jako krysy a králíci naše přátelé či nepřátelé? Hlasujme o tom. Vznáším shromáždění tuto otázku: Jsou krysy soudruzí?"

Hlasování bylo ihned provedeno a zdrcující většina souhlasila s tím, že krysy soudruzí jsou. Proti byli pouze tři psi a kočka, ale ta, jak vyšlo najevo, hlasovala pro i proti. Major pokračoval:

"Řeknu už jenom pár slov. Chtěl jsem ještě zopakovat, že naší povinností je uvědomovat si nepřátelství vůči Člověku a všemu, co činí. Každý, kdo chodí po dvou, je nepřítel! Každý, kdo chodí po čtyřech nebo létá je přítel. A pamatujte si, že ani v boji proti Člověku se mu nesmíme začít podobat. Dokonce zvítězíme-li nad Člověkem, nesmíme napodobovat jeho zvyky. Žádné zvíře nesmí nikdy bydlet v domě, spát v posteli, nosit šaty, pít alkohol, kouřit, používat peníze či obchodovat. Všechny lidské zvyky jsou špatné. A především: žádné zvíře nesmí nikdy tyranizovat jiné, slabé či silné, chytré či prosté. Všichni jsme si bratry. Žádné zvíře nesmí nikdy zabít jiné zvíře! Všechna zvířata jsou si rovna.

A nyní, soudruzí, vám povím, jaký jsem měl včera sen. Těžko jej popsat. Byl to sen o zemi, jak bude vypadat, až zmizí Člověk. Ale připomněl mi něco, co se mi dávno vytratilo z paměti. Víte, kdysi dávno, když jsem byl malé sele, zpívala mi moje matka a ostatní prasnice píseň, z níž znaly jen nápěv a první tři slova. V dětství jsem tu melodii uměl, později už jsem si na ni nedokázal vzpomenout. Ale včera se mi vrátila ve snu. A dokonce se mi vybavila i slova. Slova, která kdysi zvířata určitě zpívala, ale pak byla po generace zapomenuta. Tu píseň vám teď zazpívám, soudruzí. Jsem starý a můj hlas je hrubý. Ale až se naučíte melodii, můžete si ji zpívat sami a lépe. Jmenuje se Zvířata Anglie."

Starý Major si odkašlal a spustil. Jak řekl, jeho hlas byl hrubý, ale zpíval docela dobře a melodie byla strhující, něco mezi Clementine a La Cucuracha. Slova zněla:

Já jsem zvíře, ty jsi zvíře,
my jsme všichni zvířata,
budoucnost jak zlato září
veselá a bohatá.

Jednou přijde slavná chvíle,
kdy bez lidí budem žít,
rodnou hroudu vlasti drahé

jen pro sebe budem mít.

Kde jsou zvonce, kde je chomout,
kde je postroj z našich zad?
Ostruhy a kruté biče
těch se každý zbaví rád.

Moře sena, moře zrní,
každý bude spokojen.
Jetel, oves, boby taky
budou naše v onen den.

Jasně slunce nad Anglií
čistší voda potoků,
vítr bude vonět jarem,
až shodíme jho otroků.

Přiložíme nohu k dílu
pro tu naši svobodu,
volněji se bude dýchat
zvířecímu národu.

Já jsem zvíře, ty jsi zvíře,
my jsme všichni zvířata,
budoucnost jak zlato září
veselá a bohatá.

Píseň všechny neobyčejně rozrušila. Než ji Major stačil dokončit, zvířata už zpívala sama. Dokonce i ta nehloupější pochytila melodii a pár slov, a chytřejší - jako prasata a psi - znala celou písničku v mžiku zpaměti. Pak, po několika pokusech, se Zvířata Anglie rozezněla po farmě v nádherném unisonu. Krávy ji bučely, psi kňučeli, ovce bečely, koně ržáli, kachny kvákaly. Píseň se jim tak líbila, že si ji přezpívali pětkrát po sobě, a kdyby nebyli vyrušeni, zpívali by ji až do rána.

Hluk však probudil pana Jonese, který vyskočil z postele v domění, že na dvoře je liška. Popadl pušku, jež vždycky stála v koutě v ložnici, a vypálil do tmy několik kulek. Kulky se zaryly do zdi stodoly a shromáždění se

rychle rozprchlo. Všichni spěchali na kutě - ptáci vyskočili na hřady, zvířata se uvelebila do slámy. Za chvíli celá farma spala.

II.

O tři dny později starý Major tiše ve spánku zemřel. Jeho ostatky zakopali na úpatí sadu.

Začínal březen. Následující tři měsíce se vyznačovaly tajnou aktivitou. Majorova řeč znamenala pro mnoho zvířat na farmě zbrusu nový pohled na život. Nevěděla, kdy bude ona Majorem předpovězená Revoluce provedena, a neměla důvod se domnívat, že ji ještě zažijí, ale věděla, že je nutné se na ni dobře připravit. Organizování a školení zvířat leželo pochopitelně na prasatech, která byla považována za nejchytřejší. Mezi nimi pak byli nejvíce uznáváni dva kanci, Kuliš a Napoleon, které si pan Jones krmil na prodej. Napoleon byl velký, poněkud divoce vypadající berkshirský kanec, na farmě jediný svého druhu. Mnoho nemluvil, ale za to, co řekl, se dovedl postavit. Kuliš byl mnohem živější, rychle mluvil, ale nepovažovali jej za tak charakterní prase jako Napoleona. Jinak byli na farmě kromě prasnic jen samí krmní vepřící. Mezi nimi vynikalo malé tlusté prase Pištík s velkými kulatými tvářemi, jiskrnými očima, hbitými pohyby a pronikavým hlasem. Byl brilantní řečník, a když debatoval o nějakém obtížném bodu, měl svůj zvláštní způsob poskakování ze strany na stranu a přitom mrskal ocáskem, což z nějakých důvodů působilo velmi přesvědčivě. Ostatní zvířata říkala, že dovede udělat z černého bílé.

Tito tři shrnuli učení starého Majora do komplexního systému učení, kterému říkali animalismus. Několikrát týdně v noci, když pan Jones usnul, svolali do stodoly schůzi a vysvětlovali jeho principy ostatním. Zpočátku se setkávali s apatií a zanedbáním. Některá zvířata mluvila o povinnosti být loajální k panu Jonesovi, kterého nazývala "pán", nebo dělala primitivní poznámky jako "pan Jones nás krmí, kdyby tady nebyl, chcípáme hladu". Jiná kladla otázky typu "proč nás má zajímat, co se stane po naší smrti?" nebo "jestli má dojít k revoluci v každém případě, co tedy záleží na tom, jestli pro to něco uděláme, nebo ne?" A prasata objasňovala, že právě takové úvahy animalismu naprosto odporují. Nejhloupěji ze všech se zeptala bílá klisna Molina: "A bude pořád cukr, i po revoluci?"

"Ne," řekl otevřeně Kuliš, "na farmě nemáme žádné prostředky na výrobu cukru. Mimo to - ty ten cukr nepotřebuješ. Dostaneš sena a ovsu, kolik budeš chtít." "A budu moci pořád nosit stužky ve hřívě?" opáčila Molina.

"Soudružko, ty tvoje stužky, které máš tak ráda, jsou znakem otroctví. Copak nemůžeš pochopit, že svoboda je mnohem cennější?!"

Molina přitakala, ale nevypadala moc přesvědčeně.

Nejtěžší boj musela prasata svádět s báchorkami, které šířil ochočený havran Mojžíš, Jonesův oblíbenec, lhář a vyzvědač, ale občas dobrý řečník. Tvrdil, že existuje záhadná země, která se jmenuje Cukrová hora, a do ní prý všechna zvířata po smrti odcházejí. Měla být někde nahoře na nebi, nad mraky, neděle tam byla celý týden a jetel kvetl celý rok. Zvířata Mojžíše neměla ráda, protože vyprávěl pohádky a nepracoval, ale některá věřila Mojžíšovi na slovo a prasata je musela těžce přemlouvat, že nic takového jako Cukrová hora neexistuje.

Nejoddanějšími žáky prasat byla dvojice tahounů Boxer a Lupina. Tihle dva zřídka kdy něco sami vymysleli, ale jak jednou uznali vepře za své učitele, přijímali všechno, co řekli, a pomocí nejprostších argumentů to předávali ostatním. Nevynechali ani jednu tajnou schůzi ve stodole a při zpěvu Zvířat Anglie, kterým shromáždění vždycky končila, udávali tón.

Revoluce se měla odbýt mnohem dřív a snadněji, než kdokoli předpokládal. Dříve býval Jones sice tvrdý pán, ale šikovný hospodář. Od té doby, co prohrál v soudní při peníze, to s ním šlo z kopce. Stal se zasmušilým a začal pít víc, než mu bylo zdravo. Celé dny proseděl ve svém kuchyňském křesle, četl noviny, popíjel a občas hodil Mojžíšovi kůrku chleba, namočenou do piva. Jeho pomocníci zlenivěli a podváděli ho, pole zarostla plevelem, do stavení zatékalo, živé ploty potřebovaly přistříhnout a zvířata hladověla.

Nastal červen a blížila se senoseč. Večer před svatojánskou nocí, která připadala na sobotu, se pan Jones tak nezřízeně opil v hostinci U rudého lva, že se na farmu vrátil až v neděli v poledne. Jeho čeledíni podojili ráno krávy, ale pak šli na zajíce, aniž by se namáhali nakrmit ostatní zvířata. Jakmile se pan Jones vrátil, ulehl na pohovku v obývacím pokoji, přikryl si obličej novinami a okamžitě usnul, takže když přišel večer, zvířata byla stále o hladu. Tím však byla dovršena míra jejich trpělivosti. Jedna z krav vyrazila dveře kůlny, v níž byly zásoby, a všichni se začali krmit. Vtom se pan Jones probudil. Za chvíli přiběhl i se čtyřmi čeledíny a začali kolem sebe šlehat biči hlava nehlava. Ale zvířata byla příliš hladová. Ačkoliv podobný čin neplánovala, obrátila se jako na povel proti Jonesovi a jeho pomocníkům. Vyrazila proti svým trýznitelům, trkala do nich a kopala ze všech stran. Jonesovi s čeledíny se situace vymkla zcela z rukou. Nikdy předtím u zvířata podobné chování nepostrehli, a náhlý odpor tvorů, jež

mohli doposud tlouct a týrat, je k smrti vyděsil. Zmohli se na chabý pokus o obranu a pak vzali nohy na ramena. Za okamžik už všech pět pádilo po vozové cestě, ústící na hlavní silnici a zvířata je vítězoslavně pronásledovala.

Paní Jonesová, která všechno viděla z okna své ložnice, sbalila v rychlosti do cestovní brašny pár věcí a zadní cestou opustila farmu. Mojžíš seskočil z bidélka a zlostně krákoraje, letěl za ní. Zvířata mezitím vyhnala Jonese a jeho kumpány až k silnici a přibouchla za nimi vrata s pěti závorami. Tak se stalo, že než si stačila uvědomit, co se děje, povstání úspěšně skončilo: Jones zmizel a farma byla jejich.

V první chvíli nemohla zvířata svému štěstí ani uvěřit. Nejprve všechna společně oběhla poklusem celou farmu, jako by se chtěla přesvědčit, že se zde už neskrývá žádný člověk, a potom běžela tryskem zpět k budovám, aby zahladila poslední stopy Jonesova nenáviděného režimu. Vylomila dveře kůlny na konci konírny a všechna udidla, nosní kruhy, řetězy a strašlivé nože, jimiž Jones kastroval vepře a ovce, naházela do studny. Uzdy, ohlávky, klapky na oči a ponižující pytlíky na píci letěly do ohně, v němž se na dvoře pálily odpadky. Nakonec se spálily biče. Při pohledu na hořící biče poskakovala všechna zvířata radostí. Kuliš hodil do plamene také stužky, jimiž byly ve sváteční dny zdobeny hřívky a ocasy koní.

Prohlásil při tom, že stužky nutno pokládat za část oděvu, což je znak lidí. "A všechna zvířata musí chodit nahá," dodal přísně.

Jakmile tuto větu uslyšel Boxer, sundal svůj malý slamák, jímž se v létě chránil před mouchami, a přidal jej do ohně.

Vše, co připomínalo pana Jonese, zničila zvířata nevídanou rychlostí. Napoleon je pak zavedl k zásobárně a dal každému dvojnásobnou porci zrní a psům po dvou sucharech. Po těchto hodech byla sedmkrát zazpívána píseň Zvířata Anglie a zvířata se odebrala na kutě. Tak dobře se jim ještě nespalo.

Druhý den se všichni probudili za svítání jako obyčejně. Náhle si však uvědomili tu nádhernou událost, která se stala včera, a vyběhli na pastvu. Kousek odtud byl pahorek, z něhož mohli přehlédnout celou farmu. Zvířata na něj vyběhla a v průzračném ranním světle se rozhlížela kolem. Všechno bylo jejich, vše, co viděla, bylo jejich! Z této myšlenky se jich zmocnilo takové vzrušení, že se bláznivě rozběhla dokolečka, vyskakovala do vzduchu, odrážela se mohutnými skoky, válela se v rose, nabírala plné tlamy sladké letní trávy, vykopávala drny z černé země a nasávala její sytou vůni. Pak se vydala na prohlídku farmy. V němém obdivu zírala na pole,

louku, sad, rybník a malý háj. Zdálo se jim, že všechno vidí poprvé, a ještě pořád nemohla uvěřit, že jim to patří.

Pak se vydala v řadě zpět ke stavením farmy a mlčky se zastavila před vchodem do Jonesova domu. Také ten byl jejich, ale bála se do něj vstoupit.

Kuliš s Napoleonem nakonec vyrazili dveře rameny a zvířata vcházela po jednom, opatrně našlapující, aby nic nepoškodila. Po špičkách kráčela z pokoje do pokoje, mluvila tlumeným hlasem a při pohledu na neuvěřitelný luxus, na postele s péřovými pokrývkami, zrcadla, žíněné pohovky, bruselské koberce a obrázek královny Viktorie, pověšený nad krbovou římsou, je mrazilo v zádech.

Zvířata sestupovala zrovna po schodech, když zjistila, že Molina chybí. Vrátila se a našla ji v nejkrásnější ložnici. Z komody paní Jonesové sebrala kousek modré stuhy, přehodila si ji přes krk a teď se přihloupě zhlížela v zrcadle. Zvířata jí pořádně vyhubovala a vyšla z domu. Venku zakopala pár šunek, které předtím visely v kuchyni na háku. Kromě nich a soudku v sínce, který Boxer prokopl kopytem, se v domě ničeho nedotkla. Jednohlasně se usnesla, že budova má být zachována jako muzeum. Všichni souhlasili, že v ní nikdy nesmí bydlet žádné zvíře.

Když se pak zvířata nasnídala, Kuliš a Napoleon je znovu svolali.

"Soudruzi," pravil Kuliš, "je již půl sedmé a máme před sebou dlouhý den. Musíme totiž začít sklízet seno. Přesto bych vám rád něco řekl."

Prasata se nyní přiznala, že se během uplynulých tří měsíců naučila ze starého slabikáře, který kdysi náležel dětem pana Jonese a který objevila na smetišti, číst a psát. Napoleon poslal pro hrnce s černou a bílou barvou a zavedl shromážděné k vratům s pěti závorami, jež oddělovala farmu od hlavní cesty. Pak Kuliš, který psal nejlépe, vzal mezi své dva paznehty štětec, zamazal nápis PANSKÁ FARMA a na jeho místo napsal FARMA ZVÍŘAT. Tak se ode dneška měl statek jmenovat. Potom se vrátili na dvůr. Kuliš s Napoleonem nechali přinést žebřík a opřeli jej o vrata stodoly. Vysvětlili zvířatům, že se jim po třech měsících intenzivního studia podařilo soustředit zásady animalismu do sedmi přikázání, která nyní napíší na zeď. Tato přikázání jsou nezměnitelné zákony, jimiž se na farmě musí zvířata vždy řídit. S jistými potížemi (pro prase to není nic snadného) se Kuliš vyšplhal po žebříku a pustil se do práce, zatímco Pištík o pár příček níže držel plechovku s barvou. Přikázání psali na dehtovou zeď velkými bílými písmeny, která se dala přečíst ze vzdálenosti třiceti metrů, a zněla takto:

SEDM PŘIKÁZÁNÍ

1. Každý, kdo chodí po dvou nohách, je nepřítel.
2. Každý, kdo chodí po čtyřech nohách nebo má křídla, je přítel.
3. Žádné zvíře nebude chodit oblečené.
4. Žádné zvíře nebude spát v posteli.
5. Žádné zvíře nebude pít alkohol.
6. Žádné zvíře nezabije jiné zvíře.
7. Všechna zvířata jsou si rovna.

Nápis byl velmi úhledný, a až na to, že místo pít napsal Kuliš -pýt-, a jedno -s- bylo vzhůru nohama, v něm nebyla jediná chyba. Kuliš pak přikázání přečetl všem nahlas. Zvířata přikyvovala v naprostém souhlasu a některá chytřejší se jim začala ihned učit nazpaměť.

"A nyní, soudruzi," volal Kuliš, odhazuje štětec, "vzhůru na senoseč! Učiňme otázkou cti mít sklizenou dříve, než míval Jones a jeho lidé."

V tom okamžiku začaly krávy, které vypadaly už nějakou dobu podivně, hlasitě bučet. Dvacet čtyři hodin je nikdo nepodojil a vemena jim téměř praskala. Po krátkém přemýšlení poslala prasata pro kýble a úspěšně krávy podojila - jejich kopyta na to byla jako stvořena. Před zvířaty se objevilo pět kyblíků plných pěnivého hustého mléka a všichni si je se zájmem prohlíželi.

"Co se stane se vším tím mlékem?" zeptal se někdo.

"Jones nám ho občas přidával do kaše," podotkla jedna slepice.

"Nestarejte se o mléko, soudruzi," vykřikl Napoleon a postavil se před kýble. "Něco s ním provedeme, ale senoseč je přednější. Soudruh Kuliš vás povede a jí přijdu za chvíli. Vpřed, soudruzi, seno čeká."

A tak se zvířata vyhrnula na louku, aby začala se sklízit, a když se večer vrátila, všimla si, že mléko zmizelo.

III.

Při senoseči se všichni pořádně nadřeli, ale nakonec dopadla mnohem lépe, než doufali. Práce byla někdy opravdu obtížná: nářadí vymysleli lidé a nikoli zvířata, a tak velká překážka spočívala v tom, že ani jedno zvíře nedokázalo používat nástroje, které vyžadovaly vzpřímený postoj. Prasata si však dovedla poradit s každou těžkostí. Koně znali každou píd pole a rozuměli tedy kosení a hrabání sena lépe než pan Jones a jeho čeledíni. Prasata sama sice žádnou práci nevykonávala, zato všechno řídila a

dohlížela na ostatní. Bylo samozřejmé, že se svými znalostmi se ujala vedení. Boxer a Lupina se zapráhli do žacího nebo pohrabovacího vozu (ted' už nebylo zapotřebí ani udidel, ani otěží) a kráčeli vytrvale kolem role. Prase za nimi podle situace volalo: "Zpomal, soudruhu!" a "Hot, čehý, soudruhu!" I nejmenší zvířata pomáhala při obracení a svážení sena. Dokonce i slepice a kačeny pobíhaly sem a tam a snášely ho po jednotlivých stéblech v zobácích na kupky. Zvířata nakonec sklídila o dva dny rychleji, než obvykle trvalo Jonesovi a jeho lidem. A navíc - byla to největší úroda, jakou kdy viděla. Díky bdělosti slepic a kachen nepřišlo nazmar ani stéblo, a žádné zvíře si nepřisvojilo ani zrnko.

Celé léto klapala práce na farmě jako hodiny. Všechna zvířata byla šťastnější, než by si kdo mohl představit. Každé sousto píce bylo pro ně opravdovým potěšením, neboť vše pocházelo z jejich vlastní práce, nebyla to již almužna od nenáviděného pána. Když odešli neužiteční lidští příživníci, každý se mohl dosyta najíst. A ačkoli neměla žádné zkušenosti, získala mnohem více volného času. Objevila se samozřejmě spousta potíží: při sklizni obilí musela zvířata například sešlapávat klasy jako za dávných časů a vyfukovat plevy vlastním dechem, protože na farmě nebyla mlátička. Prasata svou chytrostí a Boxer mohutnými svaly však dokázali zdolat každou překážku. Boxer se stal předmětem obdivu všech. Pracoval pilně již za Jonese, ale nyní dřel za tři a někdy to vypadalo, že veškeré práce na farmě leží jen na jeho mocných bedrech. Celé dny tlačil a tahal a vždycky byl tam, kde byla práce nejtěžší. Domluvil se dokonce s kohoutem, že bude ráno buzen o půl hodiny dříve než ostatní a do budíčku vykoná nějakou dobrovolnou práci. Jeho odpověď na všechny problémy a potíže zněla: "Budu pracovat lépe a radostněji!", a tato slova se stala Boxerovým heslem.

Podle svých možností ale pracoval každý. Slepice a kachny uspořily sbíráním klasů 75 kilogramů obilí. Nikdo na farmě nekradl, nikdo si nestěžoval na příděly, žádné hádky, závist a žárlivost jako za starých časů. Jen Molině se nechtělo ráno vstávat, práci nechávala často nedokončenou a vymlouvala se, že má v kopytu kámen. Kočka se také chovala podivně, brzy si všimli, že jakmile byla někde nějaká práce, zmizela na celé hodiny a vracívala se jen k jídlu, jako by se nechumelilo. Pokaždé však přišla s tak dokonalou výmluvou a předla tak přítulně, že ji zvířata nemohla podezřít z ničeho špatného. Starého osla Benjamina revoluce vůbec nezměnila. Dělal svoji práci pomalu a bez zájmu jako za Jonese, nikdy se nesnažil podvádět a zároveň nedělal žádnou práci navíc. O revoluci a jejích výsledcích se nikdy nevyjádřil. Když se ho ptali, zda je ted' šťastnější než za Jonese, odpovídal:

"Osli mají dlouhý život. Nikdo z vás ještě neviděl mrtvého osla," a zvířata se musela spokojit s tímto nejasným prohlášením.

O nedělích se nepracovalo. Snídali o hodinu později a pak se odbývala ceremonie, která se nikdy nesměla vynechat. Nejprve se vztyčovala vlajka. Kuliš našel v kůlně starý zelený ubrus paní Jonesové, na který bílou barvou nakreslil kopyto a roh. Tuhle vlajku pak každou neděli ráno vyťahovali v zahradě u domu na stožár. "Vlajka je zelená," vysvětloval Kuliš, "jako zelená pole Anglie, zatímco kopyto a roh představují budoucí republiku zvířat, která vznikne, až bude celá lidská rasa poražena." Po vztyčení vlajky vpochodovala všechna zvířata do stodoly, aby se tu zúčastnila velkého shromáždění, zvaného "schůze". Zde se plánovala práce na příští týden, přijímala rezoluce a diskutovala. Rezoluce navrhovala výlučně prasata - ostatní zvířata se sice naučila volit, ale rezoluce si nikdy vymyslet nedovedla. Nejaktivněji si při diskusích počínali Kuliš a Napoleon, nikdy spolu ale nesouhlasili. Ať navrhl první cokoli, druhý mu zaručeně odporoval. A dokonce, když bylo rozhodnuto o malém přístřešku vzadu za sadem, který se měl stát útlukem zvířat odcházejících do důchodu, což byla sama o sobě záležitost nenapadnutelná, rozpoutala se vášnivá debata o důchodové hranici pro jednotlivé skupiny zvířat. Schůze vždy končily zpěvem Zvířat Anglie a odpoledne patřilo odpočinku. Vepři vydělili kůlnu na náradí jako své velitelství. Tady po večerech studovali v knihách, které přinesli z domu - učili se, jak kovat, truhlařit a další potřebné věci.

Kuliš se ve volném čase také zabýval organizováním tzv. zvířecích rad. V tom byl neúnnavný. Pro slepice založil ""Radu pro výrobu vajec"", pro krávy ""Ligu čistých ocasů"", pro krysy a zajíce ""Radu pro doškolení divokých soudruhů"" (účelem této rady bylo ochočit krysy a zajíce), ""Hnutí za bělejší vlnu"" pro ovce a kromě toho zorganizoval kursy čtení a psaní. Většina jeho projektů však ztroskotala. Například pokusy ochočit divoká zvířata ustaly skoro okamžitě. Krysy a zajíci se chovali pořád stejně, a když se s nimi jednalo laskavě, jen toho zneužívali.

Kočka se zpočátku velmi aktivně zapojila do ""Rady pro doškolení"". Jednoho dne byla viděna, jak sedí na střeše a rozpráví s vrabci, kteří byli téměř v jejím dosahu. Povídala něco v tom smyslu, že všechna zvířata jsou si nyní soudruhy a kterýkoli vrabec že k ní může přijít a sednout si na tlapku. Vrabce to však nepřesvědčilo.

Velmi úspěšné ale nebyly kursy čtení a psaní. Do podzimu byla všechna zvířata na farmě do jisté míry gramotná.

Prasata uměla číst i psát perfektně. Psi se naučili číst také poměrně brzy, ale zase neměli zájem o nic jiného než o sedm přikázání. Koza Majka uměla číst o něco lépe než psi a někdy po večerech předčítala ostatním z útržků novin, nalezených ve smetí. Benjamin si ve čtení nezadal s prasaty, ale svou schopnost nedával najevo. Říkal, že pokud ví, neexistuje nic, co by stálo za přečtení. Lupina se naučila celou abecedu, ale neuměla dávat slova dohromady, Boxer se nedostal dál než k písmenu D. Uměl nakreslit kopytem do prachu A, B, C, D a pak stál a zíral na písmena se klopenýma ušima, občas potřásl hřívou a marně se snažil rozpomenout, co přijde dál. Několikrát se mu podařilo naučit se E, F, G a H, ale když se to naučil, zjistil, že zapomněl A, B, C a D. Nakonec se spokojil s prvními čtyřmi písmeny a psával je jednou až dvakrát denně, aby si osvěžil paměť. Molina se odmítala naučit víc než M, O, L, I, N a A. Uměla jméno hezky poskládat z proutků, které ozdobila několika květy, a chodila pak v obdivu kolem svého výtvoru.

Ostatní zvířata na farmě se zarazila u písmene A. Vyšlo též najevo, že ta hloupější jako ovce, kačeny a slepice nejenže se nedovedla naučit ani písmenko, ale nedokázala si z paměti vzpomenout ani na sedm přikázání. Po delším přemýšlení zkrátil Kuliš sedm přikázání do jednoduchého hesla "Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné". "Toto," podotkl, "obsahuje základní principy animalismu. Kdo si naše heslo osvojí, bude uchráněn před lidským vlivem." - Ptáci měli původně námitky, neboť se jim zdálo, že mají dvě nohy, ale Kuliš jim dokázal, že tomu tak není.

"Ptačí křídla, soudruzi, máte pro pohyb, nikoli k práci. Proto jsou považovány za nohy. Charakteristickým znakem člověka je ""ruka"" - nástroj, kterým člověk páchá všechna příkoří."

Ptáci Kulišovým dlouhým výrazům příliš nerozuměli, ale přijali vysvětlení, a tak se všechna hloupější zvířátka hned začala učit novou poučku nazpaměť. Heslo ČTYŘI NOHY DOBRÉ, DVĚ ŠPATNÉ bylo napsáno na zed' stodoly hned vedle sedmi přikázání a většími písmeny. Když se ho všichni naučili nazpaměť, ovčím se poučka velmi zalíbila a často, polehávající na pastvě, spustily všechny spontánně "Čtyři nohy dobré, dvě špatné!" Vydržely to celé hodiny, aniž by se unavily.

Napoleona Kulišovy rady a ligy nezajímaly. Prohlásil, že důležitější než práce pro dospělé je teď výchova mladých. Janina a Bára brzy po senoseči vrhly devět pěkných štěňat. Jakmile byla odkojena, odebral je Napoleon jejich matkám a řekl, že za jejich výchovu bude zodpovídat on sám. Vzal si

je na půdě, kam se dalo vylézt jen přes kůlnu po žebříku, a tam je držel v úplném odloučení, takže brzy celá farma na jejich existenci zapomněla.

Tajemství, kam mizí mléko, se brzy vysvětlilo. Každý den se přidávalo do krmení pro prasata. Právě dozrávala raná jablka a tráva v zahradě byla plná padavčat. Zvířata pokládala za samozřejmé, že si je spravedlivě rozdělí mezi sebe, ale jednoho dne přišel rozkaz, že všechna budou sebrána a odnesena na komandaturu, kde budou k dispozici prasatům. Některá zvířata reptala, ale nic tím nezměnila. Všechna prasata s tím souhlasila, dokonce i Kuliš a Napoleon. Pištík byl pověřen, aby věc vysvětlil ostatním.

"Soudruzi," zvolal, "jistě si všichni uvědomujete, že my prasata to neděláme ze sobectví, či že to snad znamená nějaké privilegium. Mnoho z nás ve skutečnosti jablka ani mléko nesnáší. Já osobně je nesnáším. Jíme je jen proto, abychom si zachovali zdraví. Jablka, soudruzi, a to je dokázáno vědecky, obsahují látky naprosto potřebné pro vývoj prasete. My prasata pracujeme duševně. Celé zařízení této farmy závisí na nás. Ve dne v noci se staráme o vaše blaho. My ta jablka jíme a mléko pijeme pro ""vás""! Víte, co by se stalo, kdybychom my, prasata, nebyla schopna dostát svým povinnostem? Jones by přišel zpátky! Ano - Jones by se vrátil! A soudruzi," ječel Pištík téměř plačky a poskakoval sem tam, mrskaje ocáskem, "jistě nikdo nechcete, aby se Jones vrátil?"

Byla-li si zvířata něčím naprosto jista, pak tím, že nechtějí Jonese zpět. Když se na celý problém podívala z tohoto úhlu, neřekla už ani slovo. Bylo přece úplně jasné, že je v jejich zájmu, aby si prasata uchovala dobrou kondici. A tak se nakonec všichni bez řečí shodli, že mléko a padavky (a také celá úroda jablek) patří jen prasatům.

IV.

Než uběhlo léto, rozšířila se zpráva o událostech na Farmě zvířat téměř po celé zemi. Kuliš a Napoleon vysílali každý den hejno holubů, kteří měli za úkol vmísit se mezi zvířata na sousedních farmách, vyprávět jim o revoluci a učit je melodii Zvířat Anglie.

Pan Jones trávil většinu svého času ve výčepu u Rudého lva ve Willingdonu a stěžoval si každému, kdo byl ochoten ho poslouchat, ta tu šílenou nespravedlnost, která se mu stala, když ho banda zvířecích budižkničemů obrala o majetek. Ostatní farmáři s ním v podstatě sympatizovali, ale nikdo nebyl ochoten mu pomoci. Každý tiše přemýšlel, zda by Jonesův krach nemohl nějak využít ve svůj prospěch. Zvířata měla štěstí, že se oba statkáři, kteří sousedili s Farmou zvířat, neustále hádali.

První přilehlý statek se jmenoval Liščín. Byla to obrovská zanedbaná staromódní farma s vyčerpanými pastvinami a přebujelým živým plotem, jejíž velká část už zarůstala lesem. Vlastníkem byl pan Pilkington, lehkomyšlný farmář, který trávil většinu času na honitbě či rybolovem - podle ročního období. Druhá farma - Stračín - byla menší, ale podstatně lépe udržovaná. Její majitel pan Frederick byl šlachovitý mazaný chlapík, věčně zapletený do soudních pří, a měl pověst bezohledného obchodníka. Ti dva se tak nenáviděli, že se nikdy nedokázali na ničem dohodnout - ani když se věc týkala společného zájmu.

Nyní byli ale oba znepokojeni vývojem situace na Farmě zvířat a pečlivě dbali na to, aby se jejich vlastní zvířata nic nedozvěděla. Nejprve předstírali, že jim nápad, aby zvířata sama hospodařila, připadá k smíchu. Za čtrnáct dní bude po všem, říkali. Roznášeli fámy, že se zvířata na Panské farmě (nepřestali ji tak nazývat, název Farma zvířat odmítali připustit) neustále rvou a chcípají hlady. Za nějaký čas, když zvířata očividně hlady nepomřela, přišli Frederick a Pilkington s novou historkou: na statku se prý děje něco strašlivého, zvířata se navzájem požírají, mučí rozžhavenými podkovami a mají společné samičky. Tak to dopadá, když se poruší řád Přírody, říkali Frederick a Pilkington.

Jejich řečem však téměř nikdo nevěřil. Šířily se neurčité a zkreslené zvěsti o nádherné farmě, odkud byli vyhnáni lidé a kde jsou zvířata pány, a během toho roku proběhla venkovem vlna nepokojů. Vždy poslušní býci divočeli, ovce ničily živé ploty a spásaly jetel, krávy kopaly do díží s mlékem, koně se při honech zastavovali před překážkami a shazovali jezdce. A navíc se všechna zvířata v okolí seznámila s melodií i slovy písně Zvířata Anglie. Píseň se šířila neobyčejnou rychlostí - když ji zaslechli lidé, nedokázali ovládat vztek. Předstírali však, že jim připadá směšná. Říkali, že nemohou pochopit, proč se zvířata tak snižují s zpívají takovou odrhovačku. Každé zvíře, které bylo při zpěvu přistiženo, dostalo na místě výprask. Přesto se píseň potlačit nepodařilo. Kosi ji prozpěvovali na živých plotech, holubi vrkali na jilmech, zaznívala v hlomozu kováren i melodii kostelních zvonů. Kdykoli ji lidé zaslechli, sevřelo se jim srdce strachy, neboť v ní cítili proroctví svého brzkého zániku.

Počátkem října, když bylo obilí sklizeno a částečně i vymláceno, přiletělo do dvora farmy ve velkém rozčilení hejno holubů. Jones, jeho čeledín s púltuctem dalších z Liščína a Stračina prošli branou a blíží se po vozové cestě k farmě. Všichni mají hole, Jones rázuje první a třímá pušku. Je jasné, že chtějí statek získat zpátky.

Jejich útok však zvířata již dlouho očekávala a byla na něj dobře připravena. Kuliš, který někde našel a potom dlouho studoval knihu o taženích Julia Caesara, vedl obranné operace. Rychle vydal rozkazy a za okamžik stála všechna zvířata na stých místech.

Když se lidé přiblížili k farmě, spustil Kuliš první útok. Nad lidi vyletělo pětatřicet holubů a z výšky na ně kálelo. Zatímco se muži potýkali s ptáky, vyrazily zpoza křoví husy a začaly je zlomyslně štípat do lýtek. To byl ale jen malý bojový manévr, který měl vnést mezi nepřátele zmatek. Tento útok byl lehce odražen holemi. Vzápětí Kuliš zavelel znovu. Majka a Benjamin, všechny ovce - a Kuliš v čele - začali vybíhat ze všech stran a vrhat se na lidi. Benjamin se otočil a kopal do nich svými kopýtky. Ale opět byli zahnáni holemi a okovanými botami. Náhle Kuliš zaječel, což znamenalo povel k ústupu a zvířata vběhla zpět do dvora. Muži se dali do vítězoslavného křiku. Mysleli, že nepřítel se dal na útěk - a tak se neuspořádaně rozběhli za zvířaty. Přesně tohle Kuliš plánoval. Jakmile byli lidé ve dvoře, odřízli jim ústupovou cestu tři koně, tři krávy a zbytek prasat, která doposud ležela v záloze v kravíně. Kuliš vydal signál k útoku a sám se vrhnul na Jonese. Ten na nic nečekal, zdvihl pušku a vypálil. Broky vyryly krvavé šrámy na Kulišových zádech a usmrtily jednu ovci. Aniž by zpomalil, vrhl se stokilový Kuliš celou svou vahou Jonesovi pod nohy. Jones vletěl na hromadu hnoje a při letu vzduchem ztratil pušku.

Nejděsivěji však vyhlížel Boxer, který se vzepjal na zadní a vyrážel obrovitými okovanými nohama. Hned prvním úderem zasáhl jednoho chlapíka z Liščína do hlavy tak, že se bezvládně složil do bláta. Několik mužů při pohledu na něj upustilo hole a pokusilo se utéct. Propadli panice a za okamžik je zvířata honila kolem dvora. Byli mláceni, kopáni, kousáni. Ani poslední zvíře na statku si nenechalo ujít pomstu a každé ji provádělo podle svého. I kočka seskočila náhle se střechy na záda jednoho čeledína a zaťala mu drápy do krku, až se rozječel bolestí. Jakmile se na chvíli odkryla ústupová cesta, lidé bez váhání vyrazili ze dvora a pádili pryč po hlavní cestě. A tak se po pětiminutové invazi neslavně vraceli touž cestou, kterou přišli, a v patách jim běželo hejno syčících hus, které je štípaly do lýtek.

Utekli až na jednoho. Vzadu na dvoře strkal Boxer kopytem do mladíka ležícího tváří v blátě a snažil se jej otočit. Hoch se nepohnul.

"Je mrtev," řekl Boxer smutně. "Nechtěl jsem, aby to dopadlo takhle. Zapomněl jsem, že mám podkovy. Kdo mi ale uvěří, že jsem to neudělal schválně?"

"Žádný soucit, soudruhu!" křičel Kuliš, jemuž stále krvácely rány. Válka je válka! Dobrá lidská bytost je mrtvá lidská bytost!"

"Ale já jsem nechtěl nikoho zabít, ani člověka ne," opakoval Boxer s očima plnými slz.

"Kde je Molina?" vykřikl někdo.

Molina opravdu chyběla. Na chvíli to vzbudilo velký rozruch. Zvířata se bála, že ji lidé poranili nebo dokonce odvěkli s sebou. Nakonec ji ale našli schovanou ve stáji, s hlavou zabořenou do sena, Utekla hned, jak zaslechla výstřel. A mezitím, co ji ostatní hledali, probral se zdánlivě mrtvý mladík, který byl jen omráčený, a prchl nejkratší cestou.

Rozčilená zvířata se shromáždila a každé co nejhlasitěji vypočítávalo své zásluhy v bitě. Následovala improvizovaná oslava vítězství. Byla vztyčena vlajka a několikrát zazněla píseň Zvířata Anglie. Pak se konal důstojný pohřeb zabitě ovce. Nad hrobem, na který zasadili keř hlohu, promluvil Kuliš. Ve svém projevu zdůraznil, že každé zvíře musí být připraveno položit za farmu život, bude-li třeba.

Poté se zvířata jednomyslně usnesla zavést vojenský řád Zvíře-hrdina I. třídy, který byl také hned udělen Kulišovi a Boxerovi. Jako řád posloužila mosazná medaile (ve skutečnosti staré mosazné ozdoby pro koně, které našla v kůlně) a měl se nosit jen v neděli a o svátcích. Pak byl zaveden také řád Zvíře-hrdina II. třídy a byl in memoriam udělen mrtvé ovci.

Zvířata se dlouho nemohla dohodnout, jak bitvu pojmenovat. Nakonec se rozhodla, že do historie farmy se dnešní událost zapíše jako Bitva u kravína, protože právě od něj byl veden útok ze zálohy.

Puška pana Jonese zůstala ležet v blátě, nějaká munice byla již dříve nalezena v domě, a proto zvířata rozhodla, že umístí pušku k patě stožáru, jako by to bylo dělo, a že dvakrát ročně, 12. října ve výroční den Bitvy u kravína a o svatojánské noci, v den výročí revoluce, bude z Jonesovy pušky vypálena slavnostní rána.

V.

S blížící se zimou přibývaly i starosti s Molinou. Ráno chodívala pozdě do práce s omluvou, že zaspala, a stěžovala si na záhadné bolesti, přestože chuť k jídlu měla vynikající. Pod různými záminkami odbíhala k napajedlu, kde postávala a zhlížela se ve svém obraze ve vodě. Ale proslýchalo se také, že v tom je něco závažnějšího. Jednoho dne, když se Molina bezcílně potulovala dvorem, pohazovala svým dlouhým ocasem a žvýkala stéblo sena, vzala si ji Lupina stranou.

"Molinko," řekla, "musím ti něco vážného říci. Viděla jsem tě dnes ráno, jak se natahuješ přes živý plot, oddělující Farmu zvířat od Liščína. A na druhé straně plotu stál jeden z čeledínů pana Pilkingtona. Byla jsem sice dost daleko, ale jsem si skoro jista, že jsem viděla, jak s tebou mluví a ty jsi mu dovolila, aby tě hladil po nose. Co to má znamenat, Molino?"

Molina se začala vzpínat a bušit kopyty do země. "To není pravda! Nehladil mě!"

"Molino! Podívej se na mne - dáváš mi své čestné slovo, že tě ten muž nepohladil?"

"Není to pravda!" opakovala Molina - do tváře se ale Lupině nepodívala a v příští chvíli se rozběhla a utekla do polí.

Lupina chvíli přemýšlela a pak, aniž by cokoliv řekla ostatním, odešla do Molininy stáje. Kopýtkem odhrnula trochu slámy; pod slámou byl schován kostkový cukr a několik svazků stužek různých barev.

Za tři dny Molina zmizela. Pár týdnů se o ní nevědělo, ale pak jednou holubi přinesli zprávu, že ji viděli ve Willingdonu. Byla zapřažena do hezké červenočerné bryčky, stojící před hospodou. Rudolící tlustých v kostkovaných kalhotách a kamaších, který vypadal na hospodského, ji hladil po nozdrách a krmil cukrem. Molina měla čerstvě přistřiženou hřivu, do pramene nad čelem vpletenou šarlatovou stužku a vypadala prý velmi spokojeně, říkali holubi. Zvířata už o ní nikdy nemluvila.

V lednu přišlo skutečně ošklivé počasí. Zem promrzla na kámen a na polích se nedalo pracovat. Ve velké stodole proběhlo mnoho schůzí a prasata se zabývala plánováním činnosti pro nastávající sezónu. Obecně bylo uznáno, aby prasata, evidentně chytřejší než ostatní zvířata, rozhodovala o všech politických otázkách farmy - jejich rozhodnutí pak musela být ratifikována většinou hlasů. Tato úmluva mohla fungovat vcelku dobře, kdyby nedocházelo k neshodám mezi Kulišem a Napoleonem. Ti se hádali i v momentech, kdy o nic nešlo. Jestliže jeden z nich navrhl osít větší plochu ječmenem, bylo jasné, že druhý bude požadovat větší plochu pro oves; a jestliže jeden tvrdil, že nějaké pole se hodí pro zasazení zelí, pak druhý prohlásil, že se hodí jen a jen pro řepu. Oba měli své stoupence, a tak některé diskuse byly velmi rušné. Na schůzích svými brilantními projevy získával většinu obvykle Kuliš, ale Napoleon získával podporu v obdobích mezi schůzemi. Zvláště velký úspěch míval u ovčí, jež si už dávno oblíbily a při vhodných i nevhodných příležitostech bečely své "Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné". Nyní tímto skandováním často přerušovaly schůze v rozhodujících momentech Kulišových projevů.

Kuliš prostudoval některá starší čísla ""Farmáře a chovatele"", která našel v domě, a byl plný plánů na inovace a vylepšení. Mluvil učeně o melioracích, siláži a pevné podestýlce, a vypracoval složité schéma, podle kterého by každé zvíře mělo konat svoji potřebu přímo na poli, každý den na jiném místě, aby se ušetřila práce s rozvozem hnoje. Napoleon s žádnými svými plány nepřišel, ale tiše říkal, že Kulišovy plány nebudou k ničemu; zdálo se, že hraje na čas. Ale nejvážnější rozpory se ukázaly v otázce větrného mlýna.

Na podlouhlé pastvině, nedaleko od budov farmy, byl malý pahorek, tvořící nevyšší místo na statku. Po průzkumu okolí Kuliš prohlásil, že právě zde by měl stát větný mlýn, který by poháněl dynamo a dodával farmě elektřinu. Elektřinou by se svítilo ve stájích, v zimě by se jí vyhřívaly. Poháněla by také cirkulárku, řezačku píce, šrotovník a elektrické dojení. Zvířata o podobných zařízeních nikdy neslyšela (farma byla zastaralá a měla jen primitivní stoje), poslouchala tedy v úžasu, zatímco Kuliš rozvíjel obrazy fantastických strojů, které za ně budou dělat tu nejtěžší práci, a ona se budou moci rekreovat na polích či vzdělávat se čtením a konverzací.

Kulišovy plány větrného mlýna byly dokončeny během několika týdnů. Mechanické detaily pocházely většinou ze tří knih, které kdysi patřily panu Jonesovi - ""Tisíc užitečných rad domácím kutilům"", ""Každý sobě zedníkem"" a ""Elektrikář začátečník"". Za svoji pracovnu požíval Kuliš přístřešek, kde bývaly inkubátory - měla hladkou dřevěnou podlahu, na které se dalo kreslit. Zavíral se tam celé dlouhé hodiny. Otevřenou knihu měl zatíženou kamenem, vzrušeně poskakoval sem a tam a křídou, již si uchytil do paznehtu, kreslil jednu čáru přes druhou a rozčileně při tom pokvikoval. Plány jako komplikovaná změt' hřídelí a ozubených kol brzy pokrývaly přes polovinu podlahy. Ostatní zvířata pokládala Kulišovy malůvky za zcela nerozluštitelné, ale dělaly na ně velký dojem. Každé zvíře se alespoň jednou denně chodilo na plány dívat. Přišly i slepice a kačeny, celé nervózní, aby křídové čáry nepošlapaly. Jen Napoleon se držel zpátky. Od počátku se prohlásil za nepřítele větrného mlýna. Jednoho dne si však přišel plány nečekaně prohlédnout. Dupal po místnosti, prohlížel si zblízka každou podrobnost, několikrát zafuněl a pak přemýšlivě postál. Náhle zvedl nohu, vymočil se na plány a beze slova odešel.

V otázce větrného mlýna byla farma rozštěpená. Kuliš nepopíral, že je čeká těžká práce. Kameny bude třeba opracovat a postavit na sebe, dále budou muset vyrobit plachty a sehnat dynamo a kabely. (Jak ty se opatří, to Kuliš neříkal.) Tvrdil, že vše může být hotovo za rok. Pak se ale, jak říkal,

ušetří tolik práce, že postačí, když zvířata budou pracovat jen tři dny v týdnu. Na druhé straně Napoleon argumentoval, že úkolem dne je zvýšit produkci žrádla, a pokud budou plýtvat časem na stavbu větrného mlýna, zemřou všichni hladu. Zvířata se rozdělila na dvě skupiny pod hesly "Volte Kuliše a třídenní pracovní týden" a "Volte Napoleona a plné žaludky". Jediný Benjamin se nepřidal k žádné skupině. Neuvěřil ani tomu, že by někdy mělo být víc žrádla, ani tomu, že mlýn snad ušetří práci. Říkal, že ať už s mlýnem, či bez něj, půjde život dál tak, jak šel vždy, to jest špatně.

Mimo rozmíšek v otázce větrného mlýna tu byl také problém obrany farmy. Bylo naprosto jasné, že i když lidé byli v Bitvě u kravína poraženi, podniknou další a odhodlanější pokus zmocnit se znovu farmy a nastolit opět vládu pana Jonese. Mají pro to teď o důvod víc - zpráva o jejich porážce se roznesla po celé zemi, takže zvířata v sousedních farmách byla vzdornější než obvykle. Pochopitelně že Kuliš a Napoleon měli na otázku obrany rozdílné názory. Podle Napoleona si zvířata měla opatřit zbraně a naučit se je používat. Podle Kuliše zase měla vysílat další a další holuby mezi zvířata na jiné farmy a podněcovat tam povstání. Jeden argumentoval, že pokud se zvířata nebudou umět sama bránit, budou ovládnuta; druhý zase říkal, že když dojde k povstáním všude, nebude už potřeba se bránit. Zvířata poslouchala nejprve Napoleona, pak Kuliše, a nemohla si uspořádat v hlavě, kdo má pravdu. Vlastně souhlasila vždy s tím, kdo právě mluvil.

Konečně přišel den, kdy byly Kulišovy plány dokončeny. Na nadcházející nedělní schůzi se hlasováním mělo rozhodnout, zda se začne s prací na stavbě větrného mlýna. Když se zvířata shromáždila ve velké stodole, vystoupil Kuliš, a přesto že byl často přerušován bečením ovcí, přednesl své zdůvodnění stavby mlýna. Pak vystoupil s odpovědí Napoleon. Řekl velmi tiše, že celý větrný mlýn je nesmysl a že nikomu nedoporučuje, aby hlasoval pro; mluvil stěží půl minuty a zdálo se, že je mu téměř jedno, jak jeho proslov zapůsobí. Poté opět vyskočil Kuliš, překřičel ovce, jež znovu začínaly bečet, a vášnivě obhajoval své plány. Až doposud byly sympatie zvířat rozděleny téměř rovnoměrně; Kulišovo nadšení je však teď uchvátilo. Zářivými slovy vykresloval obraz Farmy zvířat, jakou bude, až se zvířata zbaví otrocké práce. Nechával se svými představami unášet mnohem dál než jen k řezačkám nebo cirkulárkám. Elektřina bude sloužit pro pohon mlátiček, pluhů, bran, válců, sekaček a samovazačů; bude dodávat světlo do každé stáje, horkou i studenou vodu, i topit. Jakmile domluvil, nebylo již pochyb o tom, jak budou zvířata volit. Ale v tomto okamžiku se postavil

Napoleon, podivně se na Kuliše podíval a z hrdla mu vyšlo pištivé zakvičení, jaké od něj ještě nikdo předtím neslyšel.

Zvenčí se okamžitě ozvalo hrozné štěkání a do stodoly se vřítelo devět obrovských psů s obojky pobitými ocelovými trny. Vrhli se rovnou na Kuliše, který taktak stačil včas vyskočit a vyhnout se jejich chňapajícím čelistem. Ve vteřině vylétl ze dveří, psy v zádech. Vyděšená s ohromená zvířata sledovala bez dechu ze dveří štvanici. Kuliš běžel napříč dlouhou pastvinou vedoucí k cestě. Běžel tak rychle, jak jen mohl, psy však měl v patách. Náhle uklouzl a zdálo se, že už ho dostanou. Opět se ale vzchopil a běžel ještě rychleji, pak ho psi zase začali dohánět. Jeden z nich skoro dosáhl svými zuby Kulišovi na ocas, ten se mu ale stačil vysmeknout. Pak ještě z posledních sil zaspintoval, prorazil díru v živém plotě a navždy zmizel.

mlčky a vyděšená vracela se zvířata zpět do stodoly. Psi se vrátili za malou chvíli. Zpočátku nikoho ani nenapadlo, odkud se vůbec vzali - brzy se to však objasnilo. Byla to štěňata, jež Napoleon odebral jejich matce a pak je v soukromí vychovával. I když nebyli ještě plně dorostlí, byli velcí a měli divoký vlčí výraz. Drželi se při Napoleonovi a zvířata si povšimla, že se k němu lísají stejně, jako se psi dříve lísali k panu Jonesovi.

Následován svou smečkou, vystoupil Napoleon na vyvýšené místo, odkud kdysi mluvil starý Major. Oznámil, že ode dneška se ruší v neděli ranní schůze. Řekl, že jsou zbytečné a ztrácí se jimi čas. Od teď se veškeré otázky, spojené s prací na farmě budou řešit ve zvláštním výboru prasat, jemuž bude předsedat on. Zasedání budou uzavřená a rozhodnutí pak sdělována ostatním zvířatům. Zvířata se nadále budou v neděli dopoledne scházet, aby vzdala čest vlajce, zazpívala Zvířata Anglie a převzala rozkazy na další týden. Diskutovat se však již nebude.

I přes šok, který pro ně znamenalo Kulišovo vyhnání, byla zvířata tímto sdělením poněkud rozčarována. Některá by snad i protestovala, kdyby měla po ruce nějaké vhodné argumenty. Dokonce i Boxer byl vyveden z míry. Klopil uši a potřásl hlavou, snažil se uspořádat si v hlavě myšlenky. Nakonec stejně nevymyslel nic, co by mohl vyslovit. Ale i mezi prasaty se našlo pár pochybovačů. Čtyři podsvinčata v první řadě začala nesouhlasně kvičet, vyskočila a začala jedno přes druhé mluvit. Psi, sedící kolem Napoleona, však náhle hrozivě zavrčeli; podsvinčata zmlkla a zase se posadila. Ovce pak spustily "Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné" a bečely dobrých patnáct minut, takže další diskuse byla znemožněna.

Pišťík byl později vyslán, aby po farmě vysvětlil nové uspořádání.

"Soudruzi," řekl, "jsem přesvědčen, že každé zvíře si jistě uvědomuje, jak velkou oběť na sebe vzal soudruh Napoleon, když přijal povinnost vést ostatní. Nemyslete si, soudruzi, že vést je snad nějaké potěšení! Naopak, je to hluboká a těžká odpovědnost. Nikdo si neuvědomuje lépe než soudruh Napoleon, že všechna zvířata si jsou rovna. Byl by šťasten, kdyby vás mohl nechat rozhodovat samotné. Ale vy byste někdy mohli rozhodnout špatně! Soudruzi, a kam bychom se pak dostali? Představme si, že byste se například rozhodli pro Kuliše s jeho vidinou větrného mlýna - pro toho Kuliše, který - jak dnes víme - nebyl nic jiného než zločinec!"

"Ale v Bitvě u kravína bojoval statečně," řekl někdo.

"Statečnost není všechno," řekl Pištík. "Důležitější jsou loajalita a poslušnost. A pokud jde o Bitvu u kravína, jsem přesvědčen, že přijde čas, kdy vyjde najevo, že Kulišovy zásluhy v této bitvě jsou značně přehnané. Disciplína, soudruzi, železná disciplína! To je heslo dneška. Jeden chybný krok a máme nepřítele v zádech. Soudruzi, jistě byste nechtěli, aby se Jones vrátil?"

A opět - na tento argument odpověď nebyla. Jistěže nikdo nechtěl, aby se Jones vrátil. Pokud měly nedělní schůze přispívat k jeho návratu, pak tedy rozhodně musely přestat. Boxer, který už si mohl všechno v klidu promyslet, vyjádřil všeobecnou náladu takto: "Když to říká soudruh Napoleon, musí to být pravda!" A od té doby ke svému osobnímu mottu "Budu pracovat lépe a radostněji!" přidal slogan "Napoleon má vždycky pravdu!"

A to už se zima nachýlila ke konci; byl čas na jarní orbu. Místnost, kde Kuliš kreslil své plány, byla uzamčená a mělo se za to, že plány větrného mlýna byly z podlahy smyty. Každou neděli v deset hodin dopoledne se zvířata scházela ve velké stodole, aby vyslechla příkazy na další týden. Lebka starého Majora, nyní již holá, bez masa, byla vykopána z hrobu a umístěna na špalek vedle pušky u paty stožáru vlajky. Po vztyčení vlajky musela zvířata před vstoupením do stodoly projít uctivě kolem lebky. Dnes už uvnitř nesedávala pohromadě, jako kdysi. Napoleon s Pištíkem a dalším prasetem jménem Minimus, jež mělo pozoruhodný talent skládat písně a básně, sedávali v popředí na vyvýšeném prostranství, devět psů kolem nich tvořilo půlkruh a za nimi seděla ostatní prasata. Zbytek zvířat seděl čelem k nim v hlavním prostoru stodoly. Napoleon četl týdenní rozkazy přísně, téměř vojensky, a po jediném přezpívání písně Zvířata Anglie se zvířata rozešla.

Třetí neděli po Kulišově vyhnání Napoleon zvířata poněkud překvapil sdělením, že větrný mlýn se přece bude stavět. Důvody, které ho vedly ke změně názoru, neuvedl: pouze zvířata varoval, že splnění tohoto náročného úkolu vyžaduje ještě tvrdší práci. Možná bude i třeba snížit přídělý žrádla. Nicméně všechny plány již jsou připraveny až do nejmenšího detailu. Zvláštní výbor prasat na nich pracoval celé poslední tři týdny. Podle propočtů bude stavba větrného mlýna a dalších vylepšení trvat dva roky.

Toho večera Pištík všem soukromě vysvětlil, že Napoleon ve skutečnosti nikdy nebyl proti větrnému mlýnu. Naopak, byl to právě on, kdo jej od počátku podporoval, a plány, které nakreslil Kuliš na podlahu inkubátoru, byly ukradeny z Napoleonových listin. Větrný mlýn byl vlastně výtvor Napoleona. Někdo se otázel, proč tedy proti mlýnu tak ostře vystupoval? Tady se Pištík začal tvářit velmi vychytrale. Byla to, jak řekl, mazanost soudruha Napoleona. On byl jen ""jako"" proti větrnému mlýnu, byl to jen manévr, jak se zbavit Kuliše, který byl nebezpečný a měl na zvířata špatný vliv. Nyní, když byl Kuliš odklizen, může plán v klidu pokračovat bez jeho rušivého vlivu. Tomu se říká, tak pravil Pištík, taktika. Několikrát zopakoval: "Taktika, soudruzi, taktika!" a přitom poskakoval a s veselým smíchem mrskal ocáskem. Zvířata si sice nebyla úplně jista, co to slovo znamená, avšak Pištík mluvil tak přesvědčivě a tři psi, kteří náhodou byli s ním, vrčeli tak hrozivě, že jeho vysvětlení bylo přijato bez dalších otázek.

VI.

Po celý ten rok dřela zvířata jak otroci. Byla při tom ale šťastna; nelitovala žádného úsilí či obětí, protože si dobře uvědomovala, že to, co dělají, dělají jen pro svoje dobro a pro dobro těch, kdo přijdou po nich - a ne pro nějakou bandu líných lidských zlodějů.

Přes jaro a léto byl šedesátihodinový pracovní týden a v srpnu Napoleon ohlásil, že se navíc bude pracovat také v neděli odpoledne. Tato práce byla přísně dobrovolná, ale každé zvíře, které by se jí snad nezúčastnilo, čekalo zkrácení přídělů žrádla na polovinu. I tak však bylo nutné nechat některé úkoly stranou. Žně dopadly o něco hůře než ty loňské a dvě pole, kde měla být zasázena řepa, ležela ještě začátkem léta ladem, protože se nepodařilo včas dokončit orbu. Z toho se dalo předpokládat, že nadcházející zima bude krušná.

Větrný mlýn přinášel neočekávané potíže. U farmy sice byl dobrý vápencový lom, a ve skladištích se našlo dost písku a cementu, takže

všechn stavební materiál byl po ruce, ale zpočátku neřešitelný problém představovalo pro zvířata lámání kamene na potřebnou velikost. Zdálo se, že to nepůjde jinak než pomocí špičáků a sochorů, s kterými ovšem zvířata zacházet neuměla, protože žádné nedokáže stát na zadních nohách. Po týdnech marného úsilí napadla někoho spásná myšlenka - využít gravitační síly. Na dně lomu se povalovaly obrovské balvany, které nemohla použít pro jejich velikost. Zvířata kolem nich uvázala lana a pak je všechna dohromady, krávy, koně, ovce, každé zvíře, jež mohlo pomoci - i prasata někdy v kritických okamžicích přiložila ruku k dílu - vytahovala pomalu po úbočí lomu nahoru nad svah, odkud je pak svrhávala, aby se dole roztříštily. Přeprava již rozbitých kamenů pak byla poměrně jednoduchá. Koně je odváželi na kárách, jednotlivé kusy vytahovaly ovce a Majka s Benjaminem se zapřáhli do staré bryčky a přispěli svým dílem. Do konce léta byla shromážděna dostatečná zásoba kamenů a za dozoru prasat se začalo se stavbou.

Byla to však pomalá a vyčerpávající dřina. Často se namáhali celý den, než se podařilo vytáhnout jediný velký balvan, a někdy se stalo, že se pak po dopadu na dno lomu na menší kusy nerozdělil. Bez Boxera, který měl sílu jako snad všechna ostatní zvířata dohromady, by se asi nedokázalo nic. Když balvan začal prokluzovat a zvířata se již viděla stažena dolů jeho vahou, Boxer se zapřel do lana a balvan zarazil. Pohled na Boxera, jak kousek po kousku táhne lano, lapá po dechu, obrovské boky má zalité potem a kopyta zarývá do země, naplňoval každého obdivem. Lupina ho občas varovala, že se nesmí tolik přepínat, ale Boxer ji nikdy neposlechl. Jeho dvě hesla "Budu pracovat lépe a radostněji" a "Napoleon má vždy pravdu" jako by pro něj byla dostačující odpovědi na všechny problémy. Domluvil se s kohoutem, aby ho ráno probudil o tři čtvrtě hodiny dříve místo o půl hodiny. A v řídkých okamžicích oddechu, kterých tak jako tak už mnoho nebylo, chodíval do lomu, nakládal káru kamením a sám ji tahal na staveniště.

I přes těžkou práci se během léta zvířatům nevedlo nejhůř. Neměla sice o nic víc žrádla než za dnů pana Jonese, ale neměla ho snad ani méně. Výhoda toho, že krmila jen sebe a nemusela se starat o pět marnotratných lidí navíc, převažovala nad řadou jiných nevýhod. A způsob práce zvířat byl v řadě případů účinnější a šetřil práci. Například odplevelování polí se dělo s pečlivostí, jaké lidé nikdy nebyli schopni. A protože žádné zvíře nyní nekradlo, nebylo nutné oddělovat pastviny od polí ploty, což ušetřovalo spoustu práce s udržováním živých plotů a branek. Nicméně v průběhu léta

začal statek pociťovat nedostatek různých materiálů. Chyběl parafinový olej, hřebíky, provazy, suchary pro psy a železo na podkovy pro koně, tedy věci, které si farma vyprodukovat sama nemohla. Později bude zapotřebí osiva a umělých hnojiv, i různého nářadí a strojů pro větrný mlýn. Jak tohle všechno opatří, to si nikdo nedovedl ani představit.

Jedno nedělní dopoledne, když se zvířata shromáždila, aby vyslechla příkazy, oznámil Napoleon, že se rozhodl pro novou hospodářskou politiku. Od nynějška bude Farma zvířat obchodovat se sousedními farmami. Pochopitelně, že ne za komerčním účelem, ale jen proto, aby mohla získat nejpotřebnější materiál. Větrný mlýn musí stát nad vším ostatním, řekl. V současné době proto dojednává prodej fůry sena a části letošní úrody ječmene, a později, bude-li nutné získat další peníze, domluví se prodej vajec, pro které je ve Willingdonu vždy odbyt. Jak řekl Napoleon, slepice by tuto oběť měly uvítat jako svůj zvláštní přínos pro stavbu větrného mlýna.

A zvířata opět zažívala zvláštní tíseň. Nikdy se nebude jednat s lidmi, nikdy se nebude obchodovat, nikdy se nebudou používat peníze - cožpak to nebylo v nejstarších rezolucích, přijatých na první triumfální schůzi po vyhnání Jonese? Všechna zvířata se na přijetí takových usnesení pamatovala, nebo si alespoň myslela, že se pamatují. Čtyři podsvinčata, která protestovala, když Napoleon zakázal schůze, se nesměle ozvala, okamžitě však byla umlčena rezolutním vrčením psů. Pak začaly ovce bečet své obvyklé "Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné" a chvilkové napětí bylo rozptýleno. Nakonec vyzval Napoleon máchnutím nohy ke klidu a oznámil, že všechno již domluvil. Zvířata nebudou muset přicházet do styku s lidmi, což by pochopitelně nebylo žádoucí. Rozhodl se, že celé břemeno převezme na svá bedra. Jistý pan Whymper, advokát z Willingdonu, již souhlasil, že bude fungovat jako prostředník mezi Farmou zvířat a okolním světem. Vždy v pondělí ráno si přijde na farmu pro instrukce. Napoleon svoji řeč zakončil obvyklým zvoláním "Ať žije Farma zvířat!" a po přezpívání Zvířat Anglie dostala zvířata rozchod.

Pišťík pak obcházel farmu a zvířata uklidňoval. Ubezpečoval je, že rezoluce proti obchodování a požívání peněz, nejenže nebyla nikdy přijata, ale nebyla ani přeložena ke schválení. Je to úplný výmysl, jehož vznik má počátek nepochybně ve lžích rozšiřovaných Kulišem. Některá zvířata nicméně stále pociťovala určité pochybnosti. Pišťík se jich však ostře zeptal: "Soudruzi, není pravděpodobnější, že se vám to jen zdálo? Máte o takových rezolucích nějaké důkazy? Je to snad někde na papíře?" A protože nebylo

pochyb, že nic takového nikde zapsáno není, přijala zvířata vysvětlení, že se zmýlila.

Jak bylo dohodnuto, každé pondělí dopoledne přicházel na farmu pan Whymper. Byl to drobný mužík s licousy, který působil prohnáním dojmem, celkem podřadný advokát, ale dostatečně mazaný, aby si s předstihem uvědomil, že Farma zvířat bude potřebovat zprostředkovatele a že objednávky by mohly být výhodné. Zvířata pozorovala jeho příchody a odchody se smíšenými pocity, a kde bylo možné, vyhnula se mu. Nicméně pohled na Napoleona, jak stojí na čtyřech nohách a uděluje pokyny Whymperovi, stojícímu zpřímá, je naplňoval hrdostí a částečně i smiřoval s novým vývojem. Jejich vztahy k lidem už nebyly jako dřív. Nenávid lidí vůči Farmě zvířat se teď, když prosperovala, nezmenšila, spíše naopak - nenáviděli ji ještě víc. Každý člověk považoval za otázku svého přesvědčení, že farma dříve či později zbankrotuje: a hlavně - že větný mlýn bude prohra. Po hospodách si lidé na nákresech větrného mlýnu navzájem dokazovali, že stavba musí spadnout, a když ne, tak že v žádném případě nebude fungovat. Ale ať chtěli nebo nechtěli, při pohledu na to, jak zvířata dokázala své záležitosti zvládnout, získala farma u lidí určitý respekt. V tomto ohledu bylo příznačné, že začali Farmu zvířat nazývat jejím správným jménem a přestali předstírat, že jde o Panskou farmu. Také přestali udržovat styky s Jonesem, který už se vzdal naděje získat svůj statek a odstěhoval se do jiné části země. Mimo pana Whympera nebyl nikdo z vnějšího světa s farmou ve styku, ale stále se šeptalo, že Napoleon má v úmyslu uzavřít buď s panem Pilkingtonem z Liščína, či panem Frederickem ze Stračina důležité obchodní dohody - ale nikdy s oběma současně, jak se říkalo.

Asi v té době se prasata náhle přestěhovala do Jonesova domu, a začala tam bydlet. A zvířatům se opět zdálo, že si vzpomínají na nějakou rezoluci, již kdysi přijala. A opět je musel Pištík přemlouvat a vysvětlovat, že tomu tak není. Jak řekl, bylo naprosto nezbytné, aby prasata, která jsou mozkem farmy, měla k dispozici místo, v němž bude klid potřebný pro práci. Důstojnosti Vůdce (v poslední době, když mluvil o Napoleonovi, tituloval ho "Vůdce") přísluší bydlet v domě, a nikoli v obyčejném chlívku. Některá zvířata byla přesto zneklidněna, když slyšela, že prasata nejenže žerou v kuchyni a používají obývací místnosti pro odpočinek, ale také spí v postelích. Boxer to jako obvykle odbyl svým "Napoleon má vždy pravdu", ale Lupina, která byla přesvědčena, že si určitě pamatuje na pravidlo týkající se postelí, se odebrala za stodolu a snažila se vyluštit Sedm

příkázání, která tam byla zapsána. Když zjistila, že sama není schopna přečíst víc než jednotlivá písmena, došla pro Majku.

"Majko," řekla, "přečti mi Čtvrté příkázání. Neříká se tam něco o tom, že se nesmí spát v postelích?"

S určitými potížemi se Majce podařilo nápis přečíst. "Žádné zvíře nebude spát v posteli ""s prostěradly""," řekla konečně.

To je podivné, pomyslela si Lupina, že si nevzpomínám na prostěradla ve Čtvrtém příkázání. Když to ale je jasně napsáno na zdi, bude to tak. A Pištík, který šel v doprovodu dvou či tří psů náhodou kolem, rád uvedl celou záležitost na správnou míru.

"Tak soudružky, jistě jste slyšely, že my, prasata, teď spíme v domě v postelích. A proč by ne? Snad si nemyslíte, že se někdy přijalo nějaké usnesení proti ""postelím""? Postel, to je prostě místo, kde se spí. Když se to tak vezme, je i otep slámy ve stáji postelí. Přijalo se usnesení proti prostěradlům, která zavedli lidé. My jsme prostěradla odstranili a spíme mezi dekami. Ano, postele jsou pohodlné. Ale ne víc, než potřebujeme, soudružky, při naší namáhavé duševní práci. Snad byste nás, soudružky, nepřipravily o zasloužený odpočinek? Nechcete přece, aby nás naše povinnosti utýraly? Jistě byste si nepřály, aby se Jones vrátil?"

V tomto bodě ho zvířata okamžitě ujistila, že nechtějí, aby se Jones vrátil, a o spaní prasat v domě se už nemluvalo. A když bylo o několik dní později oznámeno, že od nynějška budou prasata ráno vstávat o hodinu později než ostatní zvířata, nikdo si ani nepostěžoval.

Přišel podzim - zvířata byla unavená, ale šťastná. Měla za sebou perný rok a po odprodeji části sena a zrní nebyly zásoby na zimu příliš hojné, ale všechno vynahrazoval větný mlýn. Po žních přišla řada slunných dnů a zvířata dřela víc než jindy, když se snažila zeď mlýna vyhnat o dalšího čtvrt metru do výšky. Boxer vstával i v noci a pracoval sám jednu či dvě hodiny při svitu měsíce. Ve vzácných chvílích volna chodila zvířata kolem napůl rozestavěného mlýnu, obdivovala sílu a kolmost jeho stěn a žasla, že vůbec byla schopna něco tak impozantního postavit. Jen starý Benjamin odmítal nadšení nad větrným mlýnem a jako obvykle utrousil jen záhadnou poznámku, že osli žijí dlouho.

Přišel listopad a s ním nárazy jihozápadních vichrů. Stavba se musela přerušit, protože na míchání cementu bylo příliš vlhko. Jedné noci přišla tak silná vichřice, že se budovy kymácely v základech a se střechy stodoly odnesl vítr několik tašek. Slepice se probudily, kvokaly hrůzou, protože se jim zdálo, že někdo v dálce slyší ránu jako z děla. Když ráno zvířata vyšla ze

stájí, zjistila, že stožár vlajky je zlomený a jeden jilm na konci sadu vyvrácený z kořenů jak ředkvička. A vzápětí zazněl z hrdel všech zvířat zoufalý sten. Jejich zrakům se naskytl hrůzný pohled: větrný mlýn se zbortil.

Zvířata se jako na povel rozběhla ke staveništi. Napoleon, který zřídka zrychloval krok, běžel jako první. Ano, tady ležel výsledek jejich dřiny, srovnaný se zemí, všude kolem rozházeno kamení, jež tak pracně shromažďovala. Zvířata němě stála a zoufale zírala na spoušť kolem. Napoleon beze slov přecházel sem a tam, občas jen zafuněl. Ocásek se mu napřímil a ostře jím mrskal ze strany na stranu, což u něj znamenalo intenzivní dušení činnosti. Náhle se zastavil, jako by jej něco napadlo.

"Soudruzi," řekl potichu, "víte, kdo za tohle všechno může? Víte, kdo v noci přišel a strhl větrný mlýn? KULIŠ!" zařval náhle hlasem tura. "Kuliš to provedl! Jen tak ze zlomyslnosti, aby rozvrátil naše plány a pomstil se za své potupné vyhnání. Pod pláštěm noci se ten zrádce připlížil a zničil nám téměř celoroční práci. Soudruzi, tady na místě teď vynáším nad Kulišem trest smrti. Komu se podaří přivést ho před soud, dostane pytel jablek, a kdo se ho zmocní živého, dostane řád Zvíře-hrdina II. třídy a dva pytle jablek!"

Zvířata byla nevyslovitelně šokována skutečností, že právě Kuliš byl schopen takového činu. Ozývaly se výkřiky rozhořčení a všichni začali promýšlet způsoby, jak Kuliše chytit, kdyby se někdy vrátil. Téměř okamžitě byly v trávě, kousek od pahorku, objeveny prasečí stopy. Daly se sledovat jen pár metrů, ale jak se zdálo, vedly k otvoru v živém plotu. Napoleon je očíhával a pak prohlásil, že patří Kulišovi. Vyslovil i názor, že Kuliš asi přišel od Liščína.

"Soudruzi, neztrácejme ani chvíli," řekl Napoleon, jakmile stopy prozkoumali. "Musí se udělat spousta práce. Hned dnes začneme znovu s výstavbou větrného mlýna, a budeme ho stavět přes celou zimu, ať mrzne, sněží či prší. Ukážeme tomu hnusnému zrádci, že naše práce se jen tak lehko zničit nedá. Pamatujme, soudruzi, že nemáme na vybranou: naše plány je třeba naprosto přesně plnit. Kupředu soudruzi! Ať žije větrný mlýn! Ať žije Farma zvířat!"

VII.

Byla to krutá zima. Vichřice byly vystřídány plískanicemi a sněžením a pak krutým mrazem, který povolil až koncem února. Na přestavbě větrného mlýna se zvířata činila, jak jen mohla, neboť si byla dobře vědoma toho, že

ostatní svět je pozoruje a že závistivé lidské bytosti by se radovaly a jásaly, kdyby stavba nebyla dokončena včas.

Lidé přesto předstírali, že nevěří tomu, že větrný mlýn zničil Kuliš. Říkali, že mlýn spadl proto, že stěny nebyly dostatečně silné. Zvířatům bylo jasné, že to není pravda. Přesto se rozhodla, že tentokrát nepostaví jen půlmetrové stěny jako předtím, ale zmohutní je o dalšího půl metru. To ale znamenalo shromáždit ještě mnohem víc kamení. Lom byl dlouho zavátý sněhem a nedalo se v něm pracovat. Práce trochu pokročily v holomrazu, který následoval, byla to však krutá dřina a zvířata již nepracovala s takovou radostí jako dříve. Bylo jim pořád zima a většinou také měla hlad. Jen Boxer a Lupina neztráceli odhodlání. Pištík měl často proslovy o budovatelském nadšení a o pracovní cti, většina zvířat však nacházela více naděje a inspirace v Boxerově síle a jeho nikdy neselehávajícím "Budu pracovat lépe a radostněji!".

V lednu začalo docházet krmivo. Příděly zrní byly drasticky sníženy a bylo oznámeno, že na vyrovnání bude zvýšen příděl brambor. Pak se ale zjistilo, že větší část úrody brambor zmrzla, protože krechty nebyly pořádně zakryty. Brambory změkly a ztratily barvu a jen málo bylo požitelných. Zvířata neměla někdy i několik dní mimo řezanky a otrub co žrát. Zdálo se, že je čeká hladomor.

Tuto skutečnost bylo třeba důsledně skrýt před okolním světem. Povzbuzení zřícením větrného mlýnu, vymýšleli si lidé o Farmě zvířat stále nové lži. Znovu a znovu se hovořilo o tom, že zvířata mřou hladem a nemocemi, neustále mezi sebou bojují, uchylují se ke kanibalismu a požírají svoje mláďata. Napoleon si dobře uvědomoval, že pokud by vyšla najevo fakta o stavu zásob krmiv, mělo by to velmi nežádoucí důsledky, a proto se rozhodl využít pana Whympera k šíření právě opačného dojmu. Doposud se zvířata dostávala s Whymperem při jeho pravidelných týdenních návštěvách jen do velmi omezeného styku, vlastně se s ním nestýkala vůbec. Nyní však bylo několik zvířat, hlavně ovcí, vybráno, aby občas v doslechu pana Whympera pronášela jakoby náhodné poznámky o zvýšení přídělů. Napoleon navíc nařídil, aby všechny prázdné kádě ve skladišti byly až skoro po okraj naplněny pískem, přes který se nasypala vrstva zrní. Pod nějakou vhodnou záminkou byl pak pan Whymper prováděn skladištěm, aby kádě zahlédl. Na základě tohoto podvodu mohl venku vykládat, že na Farmě zvířat žádný nedostatek není.

Nicméně koncem ledna začalo být jasné, že bude nutné nějaké zrní opatřit. Napoleon se tou dobou objevoval jen málo na veřejnosti, trávil celý

čas v domě, hlídaný u každých dveří svými psy, Když se objevil, byl to spíše obřad - krácel v doprovodu šesti psů, kteří ho neprostupně obklopovali a hrozivě štěkali na každého, kdo se snad příliš přiblížil. Často se stalo, že se neobjevil ani v neděli dopoledne, svoje příkazy předával prostřednictvím nějakého jiného prasete, obvykle Pištíka.

Jednou v neděli dopoledne Pištík oznámil, že slepice, které právě začaly zase kvokat, se budou muset vzdát svých vajec. Prostřednictvím pana Whympera Napoleon přistoupil na smlouvu, kterou se zavázal k dodávkám čtyř set vajec týdně. Výtěžek z prodeje těchto vajec umožní zakoupit dostatek zrní a krmiv pro farmu až do nastávající sklizně.

Když to slepice uslyšely, spustily hrozný nářek. Byly už dříve upozorněny, že tato oběť možná bude nutná, ale nevěřily, že k tomu někdy skutečně dojde. Protestovaly, že odeberou-li se jim nyní vejce, bude to vražda, protože se právě připravují pro jarní reprodukci. A tak poprvé od doby, kdy byl vyhnán pan Jones, se na farmě vyskytlo něco, co připomínalo vzpouru. Pod vedením tří mladých černých minorek se slepice odhodlaly postavit se Napoleonovým záměrům na odpor. Jejich protest spočíval v tom, že vyletěly na stropní trám, odkud snášely vejce, která se pochopitelně rozbíjela o podlahu. Napoleonova reakce byla rychlá a nelítostná. Nařídil okamžitě zastavit slepicím přiděly zrní a pohrozil trestem smrti každému zvířeti, které snad bude přistiženo, že jim podá i jen jediné zrníčko obilí. Na dodržování těchto rozkazů dohlíželi psi. Slepice vydržely pět dní, pak kapitulovaly a vrátily se zpět na svoje kukaně. Během této doby devět slepic zemřelo. Byly zakopány v sadu a rozhlásilo se, že zemřely na slepičí mor. Whymper se o této záležitosti nedověděl nic: vejce byla dodávána dle smlouvy, jednou týdně je odvážela hokynářova bryčka.

Po celý ten čas se neobjevily žádné zprávy o Kulišovi. Říkalo se, že se skrývá na některé ze sousedních farem, buď v Liščině či ve Stračině. Napoleon tou dobou vycházel se sousedy poněkud lépe než dříve. Ve dvoře byla složena hromada dřeva, které tam dovezli před deseti lety, když se prořezával březový hájek. Dřevo už bylo dobře proschlé a pan Whymper Napoleonovi doporučoval, aby ho prodal; zájem měl jak Pilkington, tak pan Frederick. Napoleon mezi oběma zájemci váhal, nebyl schopen se rozhodnout. Bylo pozoruhodné, že kdykoliv se měl Napoleon domluvit s panem Frederickem, rozneslo se, že se Kuliš skrývá v Liščině; když to vypadalo na dohodu s panem Pilkingtonem, zase se říkalo, že Kuliš je ve Stračině.

Začátkem jara náhle vyšla najevo otřesná skutečnost, Kuliš navštěvuje tajně farmu pod pláštěm noci! Zvířata byla tak rozrušena, že v noci téměř nemohla spát. Jak se říkalo, pod příkrovem temnoty se vždy připlížil a páchal všemožné nepravosti. Kradl zrní, převracel konve s mlékem, rozbíjel vejce, šlapal po sadě, ohryzával kůru ovocných stromků. Cokoliv se nepovedlo, kladlo se obvykle za vinu Kulišovi. Rozbilo-li se okno či ucpal odtok, vždy se našel někdo, kdo řekl, že v noci přišel Kuliš a provedl to; když se ztratil klíč od zásobárny, byla celá farma přesvědčena, že Kuliš ho hodil do studny. Podivné ovšem bylo, že zvířata tomu věřila i poté, co klíč byl nalezen pod pytlem zrní. Krávy jednomyslně odpřisáhly, že Kuliš se vplížil v noci do stájí a ve spánku je vydojil. Také se říkalo, že krysy, s nimiž byly přes zimu dost potíže, jsou s Kulišem ve spojení.

Napoleon prohlásil, že Kulišovy činy bude třeba plně prošetřit. V doprovodu svých psů provedl důkladnou inspekci všech budov farmy; ostatní zvířata ho sledovala z uctivé vzdálenosti. Každých pár kroků se Napoleon zastavil a pročichal zem, zda nenese stopy po Kulišovi. Pročenichal všechny kouty, stodolu, stáje, kurníky, zelinářskou zahradu. Kulišovy stopy zjistil téměř všude. Vždy zaryl rypák do země, několikrát zafuněla a pak ze sebe vyrazil: "Kuliš! Byl tady! Zřetelně ho cítím!" Při slově "Kuliš" všichni psi krvežíznivě zavrčeli a vycenili špičáky.

Zvířata byla k smrti vyděšena. Kuliš se jim zdál být něčím neviditelným, co prostupuje vzduch kolem nich a znamená pro ně nedefinovatelnou hrozbu. Večer je Pištík svolal a se vzrušeným výrazem ve tváři prohlásil, že jim musí oznámit závažnou zprávu.

"Soudruzi!" křičel a nervózně poskakoval, "vyšla najevo hrozná věc. Kuliš se zaprodal Frederickovi ze Stračina, který se na nás chystá zaútočit a naši farmu zabrat! Kuliš ho při tom má vést! Ale ještě něco horšího: myslili jsme si, že Kulišova zrada byla způsobena jeho ješitností a ambicemi. To jsme se ale, soudruzi, mýlili. Víte, co byl skutečný důvod? Kuliš totiž byl Jonesovým spojencem od úplného začátku! Po celou dobu byl Jonesovým tajným agentem. Dokazují to dokumenty, které zde zanechal a které jsme nedávno objevili. Mně samotnému to vysvětluje mnohé, soudruzi. Copak jsme na vlastní oči nebyli svědky toho, jak se nás - naštěstí neúspěšně - pokoušel porazit a zničit při Bitvě u kravína?"

Zvířata byla ohromena. To byla ohavnost, nekonečně přesahující zkázu větného mlýna. Několik minut trvalo, než se jim podařilo vůbec tuto skutečnost strávit. Všichni přece ještě měli v paměti - vlastně mysleli, že mají v paměti - Kuliše při Bitvě u kravína - jak je v čele útoku, jak je

všechny povzbuzuje, jak se nezastavuje ani v momentu, kdy byl zasažen broky z Jonesovy pušky. Nedokázali si nejprve dát dohromady, jak přitom mohl být na straně pana Jonese. I Boxer, který se jen zřídka kdy tázal, byl zmaten. Ulehl, zavřel oči a usilovně se snažil uspořádat si myšlenky.

"Já tomu nevěřím," řekl, "Kuliš bojoval při Bitvě u kravína statečně. Viděl jsem to na vlastní oči. Copak jsme mu také hned po bitvě nedali řád Zvíře-hrdina prvního stupně?"

"To byla právě naše chyba, soudruhu. Protože dnes víme - je to všechno černé na bílém v tajných dokumentech, které jsme objevili - že ve skutečnosti usiloval o naši porážku."

"Byl ale zraněn," řekl Boxer. "Všichni jsme přece viděli, jak byl zalit krví."

"To bylo jen součástí úmluvy!" křičel Pištík. "Jonesův výstřel ho jenom škrábnul. Mohl bych vám to ukázat napsané jeho vlastní rukou, kdybyste uměli číst. Bylo domluveno, že v kritické chvíli dá Kuliš signál k útěku, aby vyklidil prostor pro nepřítele. Skoro se mu to povedlo - dovoluji si dokonce prohlásit, že by se mu to povedlo, kdyby nezasáhl náš hrdinný Vůdce, soudruh Napoleon. Cožpak si nevzpomínáte, jak právě ve chvíli, když Jones se svými muži vpadl do dvora, se náhle Kuliš obrátil a utíkal pryč, a řada zvířat za ním? A nevzpomínáte si ani, že právě v této chvíli, kdy se mezi námi šířila panika, postavil se do našeho čela soudruh Napoleon a s výkřikem "Smrt lidstvu!" se zakousl Jonesovi do nohy? Na to se přeci jistě pamatujete, soudruzi?" vykřikoval Pištík a mrskal ocáskem.

Když teď Pištík popsal celou scénu tak barvitě, začínalo se zvířatům zdát, že si vzpomínají. V každém případě si připomněla ten kritický okamžik bitvy, kdy se Kuliš obrátil na útěk. Ale Boxer stále nebyl přesvědčen.

"Nevěřím, že by Kuliš byl zrádcem už od počátku," řekl nakonec. "Co udělal potom, to je věc jiná. Jsem ale přesvědčen, že při Bitvě u kravína se choval jako správný soudruh."

"Náš Vůdce, soudruh Napoleon," oznámil Pištík velmi pomalu a zřetelně, "kategoricky prohlásil - ""kategoricky"" , soudruhu - že Kuliš byl Jonesův agent od úplného počátku - ano, a ještě dlouho před tím, než se na Revoluci vůbec pomyslelo."

"To je ovšem něco jiného," řekl Boxer. "Když to říká soudruh Napoleon, tak to musí být pravda."

"To je správný přístup, soudruhu!" pochválil ho Pištík, ale zvířata postřehla, že na Boxera z jeho mrkavých očí vyšlehl velmi zlý pohled. Na odchodu ještě důrazně připomenul: "Upozorňuji všechna zvířata na této

farmě, že je třeba mít oči dokořán. Dá se předpokládat, že Kulišovi tajní agenti jsou mezi námi, a to i teď!"

O čtyři dny později, v předvečer, nařídil Napoleon všem zvířatům, aby se shromáždila ve dvoře. Když tam nastoupila, vyšel z domu Napoleon, dekorovaný oběma svými řády (neboť nedávno si udělil řády Zvíře-hrdina I. třídy a Zvíře-hrdina II. třídy), provázen devíti obrovskými psy, kteří hrozivě vrčeli, až zvířatům stydla krev v žilách. Zvířata znehybněla na svých místech, jako by tušila, že teď se stane něco strašného.

Napoleon stál a přísně přehlížel shromáždění. Pak vydal vysoké zakviknutí. Psi se okamžitě vrhli vpřed, chytili čtyři prasata za uši a vlekli je, kvičící bolestí a hrůzou, k Napoleonovým nohám. Uši prasat krvácely a psi, jakmile ucítili krev, na chvíli jako by ztratili rozum. Ke všeobecnému překvapení se tři z nich vrhli na Boxera. Ten velkým kopytem stačil jednoho psa zachytit ještě ve skoku a srazit ho k zemi. Pes kňučel o milost, dva druhí se odplížili s ocasem mezi nohama. Boxer tázavě pohlédla na Napoleona, zda má psa rozdrtit kopytem či pustit. Napoleon poněkud změnil barvu a výraz obličeje a příkře Boxerovi nařídil, aby psa nechal být. Boxer zvedl kopyto a pes se s kňučením a vytím odplížil.

Pozdvižení pomalu opadalo. Čtyři zatčená prasata čekala, třásla se strachem, vinu vepsanou ve tvářích. Napoleon je vyzval, aby přiznala své zločiny. Byla to právě ta podsvinčata, která protestovala, když Napoleon zakazoval nedělní shromáždění. Nyní bez jakéhokoliv zdráhání přiznala, že byla v tajném spojení s Kulišem po celou dobu od jeho vyhnání, že s ním spolupracovala při zničení větrného mlýna a že se s ním účastnila jednání o zaprodání Farmy zvířat panu Frederickovi. Dodala, že Kuliš se jim soukromě přiznal, že byl Jonesovým agentem již dlouhé roky. Jakmile skončila své doznání, psi jim okamžitě prokousli hrdla a Napoleon se strašným hlasem zeptal, zda se některá další zvířata chtějí přiznat ke svým zločinům.

Předstoupily tři slepice, které vedly vzpouru kvůli vejcím, a prohlásily, že se jim Kuliš zjevil ve snu a vyzýval je, aby neposlouchaly Napoleonovy rozkazy. Také tyto slepice byly ihned utraceny. Pak vystoupila husa a doznala, že při minulých žních ukryla šest klasů obilí a v noci je pak snědla. Jedna ovce přiznala močení do napájecí jímky - jak řekla, navedl ji k tomu Kuliš - a další dvě ovce doznaly vraždu starého berana, zvláště věrného přívržence Napoleona, který dostal zápal plic, když jej honily kolem ohně. Na místě byly utraceny. A pak pokračovala šňůra doznání a poprav, až před Napoleonem byla navršena hromada mrtvol a vzduch ztěžknul pachem krve, který zde nebyl znám od doby, kdy byl vyhnán Jones.

Když bylo po všem, zbývající zvířata, mimo prasata a psy, se odplížila pryč. Byla otřesena a zničena. Nevěděla, co je šokovalo víc - zda zrada zvířat, jež se spojila s Kulišem, nebo kruté zúčtování, jehož byla svědkem. Za starých časů byla zvířata také občas svědky podobně otřesného prolévání krve, všem se ale zdálo, že to, co se mezi nimi odehrálo dnes, bylo mnohem horší. Od doby, kdy z farmy zmizel Jones, až do dnešního dne nezabilo ani jedno zvíře druhé. Dokonce ani jediná krysa nebyla zabita. Zvířata se odebrala k pahorku, kde stál rozestavěný větrný mlýn, a zde se k sobě přitulila, jako by se chtěla navzájem zahřát. Lupina, Majka, Benjamin, krávy, ovce, celé hejno hus a slepic - vlastně všichni kromě kočky, která náhle zmizela těsně před tím, než Napoleon nařídil zvířatům, aby se shromáždila ve dvoře. Jen Boxer zůstal stát. Přecházel sem a tam, mrskal svým dlouhým černým ocasem a občas zafrkal. Nakonec řekl:

"Já tomu nerozumím. Nikdy bych nevěřil, že takové věci se budou dít na naší farmě. Chyba musí být někde v nás samotných. Jak já to vidím, jediným řešením je pracovat usilovněji. Od nynějška budu vstávat ráno o celou hodinu dříve." A těžkým krokem se odebral do lomu. Tam naložil dvě plné fůry kamení po sobě a odtáhl je ke staveništi. Pak si teprve šel lehnout.

Zvířata se stulila kolem Lupina. Z pahorku, kde ležela, krásně přehlédla okolní krajinu. Měla na dohled větší část plochy Farmy zvířat - dlouhou pastvinu, táhnoucí se až k silnici, louky, lesík, napajedlo, pole se zelenajícím se ječmenem a červené střechy budov statku s dýmem, stoupajícím z komínů. Byl krásný jarní večer. Travinami a křovinami živého plotu pronikaly zářivé paprsky zapadajícího slunce. Snad nikdy se jim farma - a s trochou překvapení si zvířata uvědomovala, že to je jejich vlastní farma, majetek výlučně a jen jejich - nezdála být tak nádherným místem pro život. Lupina shlížela z pahorku, oči zalité slzami. Kdyby vyslovila, co jí procházelo hlavou, pak by řikala, že když se před léty rozhodla bojovat za svržení lidské rasy, takhle si budoucnost nepředstavovala. Že po takových scénách hrůzy a krveprolévání oné noci, kdy je poprvé starý Major vyzýval k Revoluci, netoužili. Pokud ona sama nějak viděla budoucnost, pak to byla budoucnost, ve které by společnost zvířat byla osvobozena od hladu a biče, zvířata si byla navzájem rovna a každé pracovalo podle svých schopností, slabší byla ochraňována, tak jako ona chránila ztracená kačátka tu noc, kdy mluvil starý Major. Místo toho - a nikdo neví proč - se zvířata dočkala času, kdy se nikdo neodvažuje vyjádřit svůj názor, protože všude se potulují vrčící psi, a kdy musí přihlížet, jak jejich druhové jsou poté, co se doznali k

otřesným zločinům, trhání na kusy. Ani nepomyslela na nějaké povstání či neposlušnost. Věděla, že i dnes je to mnohem lepší, než bylo kdysi za dnů Jonese, a hlavně bylo třeba dělat vše pro to, aby se zamezilo návratu lidí. Ať se stane cokoliv, zůstane věrná, bude pilně pracovat, plnit příkazy, jež dostane, a uznávat vedení Napoleona. Ale nebylo to přesně, v co doufala a o co spolu s ostatními usilovala. Pro tohle zvířata nestavěla větrný mlýn, nečelila brokům z Jonesovy pušky. Takové myšlenky ji napadaly, i když se jí nedostávalo slov, jak je vyjádřit.

Nakonec, v nutkání něčím nahradit chybějící slova, začala si pobrukovat píseň Zvířata Anglie. Ostatní zvířata, sedící kolem ní, se postupně přidávala. Přezpívala píseň třikrát za sebou - velmi procítěně, ale pomalu a smutně, jak ji ještě nikdy nezpívala.

Právě skončila potřetí, když přišel Pištík, doprovázený třemi psy, že jim musí něco důležitého sdělit. Oznamoval, že dle zvláštního výnosu soudruha Napoleona je píseň Zvířata Anglie zrušena. Od nynějška je její zpěv zakázán.

Zvířata byla ohromena.

"Proč?" zvolala Majka.

"Není jí už třeba, soudruzi," řekl odměřeně Pištík. "Píseň Zvířata Anglie byla písní Revoluce. Ale Revoluce už je nyní dovršena. Poprava zrádců dnes večer byla jejím posledním aktem. Jak vnitřní, tak vnější nepřítel byl poražen. V písni Zvířata Anglie byla vyjádřena naše touha po lepší společnosti ve dnech budoucích. Tato společnost však již dnes existuje. Je proto jasné, že tato píseň již neplní žádný účel."

Jakkoliv byla zvířata zastrašena, přece jen by teď začala protestovat, avšak v témže okamžiku spustily ovce své obvyklé bečení "Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné", což pokračovalo několik minut a znemožnilo jakoukoliv diskusi.

A tak píseň Zvířata Anglie už nikdy nezazněla. Místo ní složil básník Minimus píseň jinou, která začínala slovy:

Farmo zvířat, Farmu zvířat,
jen s tebou budem vždy stát!,

a ta se pak zpívala dopoledne po vztyčení vlajky. Ale nějak ani slovy, ani melodií zvířatům nepřiřostla k srdci tak jako píseň Zvířata Anglie.

VIII.

Po několika dnech, kdy zděšení z poprav trochu opadlo, si některá zvířata vzpomněla - či myslela si, že si vzpomínají - že v Šestém přikázání se praví: "Žádné zvíře nezabije jiné zvíře." A i když se nikdo ani neodvážil zmínit se o tom nahlas v doslechu vepřů a psů, měli všichni pocit, že popravy, kterých byla zvířata svědky, se s přikázáním neslučují. Lupina požádala Benjamina, aby jí Šesté přikázání přečetl, a když jí Benjamin jako obvykle řekl, že se odmítá do takových záležitostí míchat, došla si pro Majku. Majka jí tedy ono přikázání přečetla. Znělo: "Žádné zvíře nezabije jiné zvíře ""bez důvodu""." Nějak se stalo, že poslední dvě slova se z paměti zvířat vytratila. Alespoň se nyní přesvědčila, že přikázání porušeno nebylo, neboť zde existoval naprosto jasný důvod pro popravu zrádců, spolčených s Kulišem.

Zvířata ten rok pracovala ještě víc, než v roce předchozím. Přestavba větrného mlýna, který měl mít stěny dvakrát tak silné než dříve, jeho dokončení do stanoveného termínu a navíc pravidelné práce na farmě byly obrovským břemenem. V některých obdobích se zvířatům dokonce zdálo, že pracují déle a nedostávají víc žrádla, než tomu bylo v dobách, kdy farma patřila panu Jonesovi. V neděli dopoledne jim Pištík předčítal z dlouhého pruhu papíru sloupce čísel, která prokazovala, že produkce potravin různého druhu se zvýšila o 200 procent, 300 procent, či 500 procent, podle toho, o jaké položky šlo. Zvířata neměla důvod, proč tomu nevěřit, zvláště když si už tak moc jasně nepamatovala podmínky před Revolucí. Byly ale dny, kdy by raději měla méně čísel a více žrádla.

Veškeré příkazy byly nyní předávány Pištíkem nebo některým jiným prasetem. Napoleon se na veřejnosti neobjevoval častěji než jednou za dva týdny, a když vycházel, tak pouze v doprovodu své psí suity a černého kohouta, jenž kráčel pře ním. Sloužil jako trubač, dlouze zakokrhával, vždy než Napoleon promluvil. Říkalo se, že i v domě Napoleon obýval místnosti oddělené od ostatních. Jídlo dostával také servírované zvlášť, hlídán dvěma psy, na svátečním značkovém porcelánovém servisu, který se našel v příborníku obývacího pokoje. Bylo také rozhodnuto, že na Napoleonovy narozeniny a při dvou výročí bude vypálena rána z Jonesovy pušky.

Mezi zvířaty se nyní již nesmělo o Napoleonovi mluvit jen jako o "Napoleonovi", ale pouze formálně jako o "našem Vůdci, soudruhu Napoleonovi" a prasata pro něj ráda vymýšlela tituly jako Otec všech zvířat, Postrach lidstva, Ochránce ovcí, Přítel kačen a podobně. Ve svých projevech mluvil Pištík se slzami v očích o Napoleonově moudrosti, dobrotě srdce, jeho hluboké lásce ke zvířatům, ať jsou kdekoliv, zvláště k tem ubohým

zvířatům, která ještě musí žít v nevědomosti a otroctví na jiných farmách. Napoleonovi se běžně začaly připisovat zásluhy za každý úspěch či šťastný krok. Často bylo možné zaslechnout, jak jedna slepice říká druhé: "Pod vedením našeho drahého Vůdce, soudruha Napoleona, jsem snesla pět vajec za šest dní." Dvě krávy u napajedla hlasitě sdělovaly, že "díky vedení soudruha Napoleona je tato voda velmi lahodná!".

Všeobecná nálada na farmě byla dobře vyjádřena v básni s názvem Soudruh Napoleon, již složil Minimus:

Sirotků spása
Fontána štěstí
Lahodnou šlichtou nám kbelíky plní.
Zřím-li jej, srdce mi jásá...

Kdo má tak klidné a laskavé oči?
Pouze a jedině on!
Kdo?
Soudruh Napoleon!

Šlechetné prase
Všechno nám dává
Po dvakrát denně se dosyta najím.
Zeptej se, čím je to práce?

Kdo mi vždy poskytne voňavou slámu?
Pouze a jedině on!
Kdo?
Soudruh Napoleon!

Rodí se sele.
Doroste brzy.
Od prvních chvilky se učí,
kdo Farmě zvířat se zasvětil cele.

Zakvičí sborově nesmělá hlásky:
Kdo je hoden té nesmírné lásky?
Pouze a jedině on!
Kdo?

Soudruh Napoleon!

Napoleon tuto báseň schválil a nechal ji napsat na stěnu velké stodoly, na opačný konec, než bylo Sedm příkázání. Nad báseň byl umístěn portrét Napoleona z profilu, vyvedený Pištíkem bílou barvou.

Přes pana Whympera mezitím Napoleon pokračoval ve složitém jednání s Frederickem a Pilkingtonem. Hromada dříví ještě stále nebyla prodána. Z obou zájemců měl větší snahu dřevo získat pan Frederick, nebyl však schopen nabídnout odpovídající částku. Současně se také znovu objevily pověsti, že se Frederick se svými čeledíny připravují na útok proti Farmě zvířat, kde chtějí zničit větrný mlýn, jehož budování v nich vzbuzuje zuřivou žárlivost. Kuliš se stále měl skrývat se Stračíně. Uprostřed léta zvířata opět šokovalo vystoupení tří slepic, které doznały, že inspirovány Kulišem utvořily tajný spolek, jehož cílem mělo být zavraždění Napoleona. Byly okamžitě utraceny a provedla se další opatření na zvýšení Napoleonovy bezpečnosti. V noci hlídali jeho lože čtyři psi, každý v jednom rohu postele, a podsvinčeti jménem Šilha připadl úkol ochutnávat veškerou Napoleonovu stravu, aby se zjistilo, zda není otrávená.

Asi v této době bylo oznámeno, že Napoleon dohodl prodej dřeva panu Pilkingtonovi. Také začalo jednání o výměně některých produktů mezi Farmou zvířat a Liščínem. Vztahy mezi Napoleonem a panem Pilkingtonem, fungující vlastně jen prostřednictvím pana Whympera, byly nyní téměř přátelské. Zvířata pochopitelně panu Pilkingtonovi nevěřila jako člověku, ale měla ho raději než pana Fredericka, kterého nenáviděla a bála se ho. Jak léto plynulo a stavba větrného mlýna se blížila ke konci, zvěsti o připravovaném útoku byly častější a častější. Říkalo se, že Frederick proti nim přivede dvacet ozbrojených mužů, že již podplatil magistrát i policii, takže až se Farmy zvířat zmocní, nebude ze strany úřadů mít žádné potíže. Mimoto ze Stračina občas proskakovaly hrůzné zprávy, jak pan Frederick týrá svá zvířata: starého koně utloukl k smrti, krávy mu chciplý hladý, psa zabil tak, že ho hodil do pece, po večerech se bavil tím, že nutil kohouty bojovat spolu s žiletkami přivázanými k pařátům. Zvířatům se vařila krev v žilách, když slyšela, jaké věci se dějí jejich soudruhům, a někdy žádala, aby mohla v jednom šiku vyrazit k útoku na Stračín, vyhnat lidi a zvířata osvobodit. Pištík jim však radil, aby se nedopouštěla neuvážených činů, že je třeba spoléhat na geniální strategii soudruha Napoleona.

Nepřátelství vůči Frederickovi přesto sílilo. Jedno nedělní odpoledne se objevil ve stodole Napoleon a vysvětlil, že vlastně nikdy neuvažoval o

tom, že by hromadu dřeva prodal panu Frederickovi. Bylo by pod jeho důstojnost, jak řekl, jednat s darebákem takového formátu. Holubům, kteří byli stále vysíláni, aby šířili ducha revoluce, bylo zapovězeno zastavovat se v Liščině a také dostali příkaz změnit své dřívější heslo "Smrt lidstvu" na "Smrt Frederickovi". Koncem léta byla odhalena další Kulišova špatnost. Obilí bylo plné plev a bylo zjištěno, že při jedné ze svých nočních návštěv Kuliš smíchal semena plev s osivem pšenice. Houser, který se spiknutí účastnil, doznal Pištíkovi svoji vinu a okamžitě spáchal sebevraždu spolknutím jedovatých bobulí. Zvířata se nyní také dozvěděla, že Kulišovi nikdy nebyl - jak se řada z nich dosud domnívala - udělen řád Zvíře-hrdina I. třídy. Byla to pouhá přežívající legenda, kterou kdysi po Bitvě u kravína rozšiřoval sám Kuliš. Nejenže nebyl dekorován žádným řádem, ale naopak byl dokonce pokárán za zbabělost, již v této bitvě projevil. Když tohle zvířata uslyšela, neubránila se úžasu, ale Pištík je celkem brzy přesvědčil, že se opět projevuje jejich selhávající paměť.

Na podzim, po namáhavém a vyčerpávajícím úsilí - neboť současně bylo také třeba dostat pod střechu úrodu - byl konečně hotov větrný mlýn. Zbývalo sice ještě nainstalovat strojní zařízení a Whymper jednal o jeho koupi, ale jako stavba již mlýn stál. I přes všechny potíže, přes nezkušenost zvířat, primitivní nástroje, veškerou smůlu a Kulišovu zradu byla stavba dokončena přesně v určený den! Znaveně, ale s hrdostí obcházela zvířata svoje mistrovské dílo, jež bylo v jejich očích ještě krásnější, než když ho postavila poprvé. Zdi byly navíc dvakrát tak silné. Tentokrát by ho mohl zničit snad jen dynamit! A když pomyslela na to, jak se nadřela, jaké potíže musela překonat a jakou obrovskou změnu v jejich životě přinesou otáčející se ramena mlýnu, točící se dynamo... Když na tohle všechno zvířata pomyslela, spadla z nich veškerá únava, začala kolem mlýna tančit a zpívat radostí. I sám Napoleon si v doprovodu psů a kohouta přišel hotovou práci prohlédnout. Osobně pogrataloval zvířatům k jejich úspěchu a oznámil, že mlýn se bude jmenovat Napoleonův mlýn.

O dva dny později byla zvířata svolána do stodoly na mimořádnou schůzi. Téměř oněměla překvapením, když jim Napoleon oznámil, že hromadu dříví prodal panu Frederickovi. Zítra přijedou Frederickovy vozy a začnou dříví odvážet. Po celou dobu, kdy se zdálo, že se Napoleon přátelí s panem Pilkingtonem, vedl ve skutečnosti tajná jednání s panem Frederickem.

Veškeré styky s Liščínem byly přerušeny. Pilkingtonovi byly zaslány výhružné dopisy, holubi dostali příkaz vyhybat se Stračinu a heslo "Smrt

Frederickovi" bylo změněno na "Smrt Pilkingtonovi". Napoleon současně zvířata ujistil, že pověsti o připravovaném útoku na Farmu zvířat byly naprosto nepravdivé a zprávy o krutém zacházení pana Fredericka se zvířaty silně přehnané. Všechny tyto fámy nepochybně pocházely od Kuliše a jeho agentů. Zdá se, že Kuliš se vůbec nikdy ve Stračíně neskrýval, že tam ve skutečnosti nikdy ani nevstročil: žije si, jak se proslychá, v poměrném pohodlí v Liščíně a dlouhá léta je vlastně pomocníkem pana Pilkingtona.

Prasata byla nad Napoleonovou prohnalostí u vytržení. Tím, že se na oko spřátelil s Pilkingtonem, donutil Fredericka zvýšit nabídku o 12 liber. Ale skutečná Napoleonova genialita, jak podotkl hrdě Pištík, se projevila v tom, že nevěřil vlastně nikomu, ani Frederickovi. Frederick chtěl za dříví zaplatit něčím, čemu se říká šek, což byl, jak se ukázalo, pouhý kousek papíru, na kterém byl napsán slib, že se zaplatí. Ale na Napoleona nevyzrál. Ten totiž vyžadoval, aby Frederick zaplatil v opravdových pětilibrových bankovkách ještě před odvezením dřeva. Dřevo je už tedy zaplacené a ze sumy, která za něj byla utržena, se zakoupí stroje do větrného mlýna.

Mezitím bylo dřevo rychle odvezeno. Poté byla svolána další mimořádná schůze ve stodole, na které si zvířata měla prohlédnout Frederickovy bankovky. S blaženým úsměvem a oběma svými řady spočíval Napoleon pohodlně na loži ze slámy, bankovky vedle sebe, úhledně uspořádané na porcelánovém talíři. Zvířata po jednom uctivě procházela kolem, oči navrch hlavy. Boxer dokonce bankovky očichal.

O tři dny později bylo ale na statku velké pozdvižení. Smrtelně bledý pan Whymper se na svém kole řítí přes dvůr a vpadl do domu. V příštích chvílích byl z místností obývaných Napoleonem slyšet strašlivý řev. Zpráva o tom, co se stalo, se rozšířila po farmě rychlostí blesku. Bankovky byly falešné! Frederick dostal dřevo zadarmo!

Napoleon okamžitě svolal zvířata a hromovým hlasem vyřkl ortel smrti nad Frederickem. Až Fredericka zajmeme, řekl, zaživa ho uvaříme. Současně každého varoval, že po tomto hanebném činu lze očekávat nejhorší. Frederick by mohl se svými čeledíny provést v každé chvíli svůj dlouho očekávaný útok na farmu. Na všechny přístupové cesty k farmě byly vyslány hlídky a do Liščína byli mimoto vysláni čtyři holubi se smířlivým poselstvím, které by snad mohlo pomoci znovu nastolit dobré vztahy s panem Pilkingtonem.

K přepadení došlo hned druhý den ráno. Zvířata právě snídala, když přiběhly hlídky se zprávou, že Frederick se svými muži už prošel branou.

Zvířata jim statečně utíkala v ústřety, avšak tentokrát neměla dosáhnout tak snadného úspěchu jako při Bitvě u kravína. Bylo proti nim patnáct mužů s dvanácti puškami, ze kterých začali pálit, jakmile se přiblížili na padesát metrů. Silná palba zvířata brzy zahнала na útěk, přestože Boxer a Napoleon se snažili je seřadit. Řada zvířat byla zraněna. Zvířata se uchýlila do budov statku a opatrně vykukovala skulinami a děrami po sucích. Celá velká pastvina, včetně větrného mlýna, byla v rukou nepřítele. Na chvíli se zdálo, že i Napoleon je v koncích. Beze slova přecházel sem a tam, ocásek napřímený, mrskal jím do stran. Vysílal zoufalé pohledy směrem k Liščínu. Kdyby zvířatům pomohl pan Pilkington se svými čeledíny, nebylo by ještě všechno ztracené. Ale právě v této chvíli se vrátili čtyři holubi, kteří tam den před tím byli vysláni. Jeden z nich nesl v zobáčku na kousku papíru poselství od pana Pilkingtona. Byla na něm tužkou napsána tři slova: "Dobře vám tak."

Frederick se mezitím zastavil se svými muži u větrného mlýna. Zvířata nepřítele znepokojeně pozorovala. Dva muži nesli páčidlo a železnou palici. Chtěli mlýn vyvrátit.

"To je nemožné," křičel Napoleon. "Postavili jsme zdi dost silné, to se jim nepodaří ani za týden. Odvahu, soudruzi!"

Ale Benjamin pozoroval pozorně pohyby obou mužů. Svým náradím kutali u základů mlýna otvor. Pomalu, jakoby pobaveně, pokyvoval Benjamin svou dlouhou bradou.

"Já jsem si to myslel," řekl. "Víte, co dělají? Za chvíli do té díry vloží střelný prach."

Vyděšená zvířata čekala. Teď se nemohla odvážit ven z úkrytu. Po několika minutách viděla, jak se muži rozbíhají na všechny strany. A pak se ozval ohlušující výbuch. Holubi vzlétli do vzduchu a všechna zvířata, s výjimkou Napoleona, padla na zem a skryla obličej. Když opět vstala, visel nad místem, kde stál větrný mlýn, mrak černého kouře, ježž pomalu odnášel vánek. Větrný mlýn už neexistoval!

Tento pohled okamžitě zvířatům vrátil všechnu odvahu. Strach a zklamání, pociťované před malou chvílí, byly překonány hněvem nad tímto zrůdným násilným činem. Ozval se mohutný řev pomsty a bez čekání na jakékoliv pokyny se zvířata naráz vyřítla na nepřítele. Tentokrát je nezastrašily kulky, svištící jim kolem hlav. Byla to divoká a krutá bitva. Lidé stříleli znovu a znovu, a když se zvířata přiblížila na dosah, mlátili je holemi a kopali botami. Jedna kráva, tři ovce a dvě husy byly zabity a skoro všechna zvířata utrpěla zranění. I Napoleonovi, který řídil operace

zpovzdálí, ustřelil brok koneček ocásku. Ale ani lidé nevyvázli z bitvy bez úhony. Tři z nich měli rozbité hlavy Boxerovým kopytem, další propíchnuté břicho kravským rohem, jiné roztrhané kalhoty. A když se náhle objevilo devět psů Napoleonovy osobní stráže, kteří dostali pokyn vyrazit zpoza živého plotu mužům do boku a začít zuřivě štěkat, zmocnila se mužů panika. Viděli, že jim hrozí nebezpečí obklíčení. Frederick na ně proto zavolal, aby utekli, dokud to ještě jde. A v příští chvíli se dali zbabělí nepřátelé na útěk. Zvířata je pronásledovala až na konec pole, a ještě jim přidala několik posledních ran, když se muži prodírali ven živým plotem.

Zvířata zvítězila, ale bylo to krvavé vítězství. Pomalu se vlekla zpátky k farmě. Pohled na jejich mrtvé kamarády, ležící v trávě, některá rozplakal. Po malé chvíli se všichni zastavili na místě, kde se tyčil větrný mlýn. Ano, byl pryč. Zmizel téměř do posledního kamene. I základy byly zčásti zničeny. Pro případnou přestavbu by se tentokrát nedaly použít shromážděné kameny, protože i ty tentokrát zmizely. Síla výbuchu je rozmetala na stovky metrů. Prostě mlýn jako by nikdy neexistoval.

Jak se zvířata přibližovala k farmě, běžel jim naproti Pištík, kterého během bitvy nebylo nikde vidět. Mrskal ocáskem a zářil spokojeností. Ze směru od budov farmy zvířata slyšela výstřely z pušky.

"Proč se z té pušky střílí?" zeptal se Boxer.

"Na oslavu našeho vítězství!" křičel Pištík.

"Jakého vítězství?" řekl Boxer. Koleno mu krvácelo, ztratil podkovu a rozštípl se mu kopyto. V zadní noze mu uvízlo asi deset broků.

"Jakého vítězství, soudruhu? Copak jsme nevyhnali nepřítel z našeho území - z posvátného území Farmy zvířat?"

"Ale oni nám zničili větrný mlýn. Pracovali jsme na něm celé dva roky!"

"A co na tom záleží? Postavíme si nový větrný mlýn. Když budeme chtít, postavíme si třeba šest větrných mlýnů. Vy si, soudruzi, vůbec neuvědomujete, jakou velkou věc jsme dokázali. Nepřítel se zmocnil našeho území a my - díky vedení soudruha Napoleona - jsme toto území získali do poslední pídě zase zpět!"

"Pak jsme tedy získali zpět to, co jsme předtím už měli."

"A to je naše vítězství," řekl Pištík.

Vraceli se do dvora. Broky pod kůží Boxerovy nohy bolestivě pálily. Viděl před sebou těžkou práci na nové stavbě mlýna, a už si představoval své úkoly. Zároveň ho však vlastně poprvé napadlo, že je mu jedenáct let a že jeho mohutné svaly také už nejsou tak silné, jak bývaly.

Když ale zvířata viděla vlát zelenou vlajku a slyšela opět střelbu z pušky - vystřelilo se celkem sedmkrát - a vyslechla Napoleonovu řeč, ve které jim gratuloval k tomu, jak si vedla, nakonec se jim přece zdálo, že dosáhla velkého vítězství. Zvířatům, která v bitvě padla, byl vystrojen důstojný pohřeb. Boxer a Lupina táhli pohřební vůz a na čele průvodu kráčel sám Napoleon. Celé dva dny byly věnovány oslavám. Zpívalo se, řečnilo, střílelo z pušky, každé zvíře dostalo jako zvláštní dárek jedno jablko, každý pták dvě hrsti zrní a každý pes tři suchary. Bylo oznámeno, že bitva se bude nazývat Bitva u větrného mlýna a že Napoleon zavedl nový řád, Řád zelené vlajky, kterým se dekoroval. Ve všeobecné euforii se na nešťastnou aféru s bankovkami zapomnělo.

O několik dní později našla prasata ve sklepě bednu whisky. Když se do domu nastěhovala, zřejmě ji nějak přehlédla. V noci se pak z budovy ozýval hlasitý zpěv, do kterého se - ke všeobecnému překvapení - mísily úryvky písně Zvířata Anglie. Asi o půl desáté byl zahlédnut Napoleon, na hlavě starý tvrdák pana Jonese, jak vyráží ze zadních dveří, běhá po dvoře a zase mizí ve dveřích. Ráno však nad domem vládlo hluboké ticho. Neobjevilo se ani jedno prase. Až asi v devět hodin se ukázal Pištík, kráčel pomalu a vrávoravě, zakalené oči, ocásek schlíplý, každý jeho pohyb signalizoval vážné onemocnění. Svolal zvířata a sdělil jim, že pro ně má velmi špatnou zprávu. Soudruh Napoleon umírá!

Ozval se velký nářek. Před dveře domu byla položena sláma a zvířata chodila po špičkách. Se slzami v očích se jedno zvíře ptalo druhého, co by si počalo, kdyby jejich Vůdce snad zemřel. Začalo se povídat, že se Kulišovi nakonec podařilo Napoleona otrávit. V jedenáct hodin se Pištík objevil znovu a vydal další prohlášení. Jako svůj poslední čin na této zemi vydal soudruh Napoleon následující příkaz: pití alkoholu se zakazuje pod trestem smrti.

Do večera se však stav Napoleona trochu zlepšil a druhého dne ráno mohl Pištík zvířatům sdělit, že soudruh Napoleon se uzdravuje. Večer téhož dne se Napoleon zase pustil do práce a jak se zvířata dozvěděla druhý den, dostal pan Whymper za úkol opatřit ve Willingdonu nějaké knížky o vaření piva a destilování. O týden později Napoleon přikázal, aby malá pastvina za sadem, která původně měla být určena pro zvířata v důchodu, byla zorána. Tráva již je prý vyčerpána a je nutno provést nový osev. Brzy se však ukázalo, že Napoleon nařídil, aby se zde pěstoval ječmen.

Asi v této době došlo ke zvláštní příhodě, kterou si nikdo nebyl schopen vysvětlit. Jedné noci, asi ve dvanáct hodin, bylo ze dvora slyšet

silný rachot. Zvířata vyběhla ze stájí. Byla měsíčná noc. U paty konce stěny velké stodoly, v místech, kde byla napsána příkázání, ležel zlomený žebřík. Vedle něj, neschopný pohybu, se válel Pištík a poblíž se našla lucerna, štětec a převržený plechovka bílé barvy. Psi okamžitě utvořili kolem Pištíka kruh, a jakmile byl schopen chůze, eskortovali ho do domu. Žádné zvíře nemělo ani potuchy, co to mělo znamenat, s výjimkou Benjaminu, který pokyvoval bradou a zdálo se, že ví, oč jde. Neřekl však nic.

Ale o pár dní později si Majka, když četla Sedm příkázání, povšimla, že mezi nimi je jedno další, které si zvířata zapamatovala špatně. Vždy si mysleli, že Páté příkázání zní "Žádné zvíře nesmí pít alkohol", ale byla tam ještě dvě další slova, na která se zapomnělo. Ve skutečnosti toto příkázání znělo: "Žádné zvíře nesmí pít alkohol ""přes míru""."

IX.

Boxerovo naštiplé kopyto se hojilo dlouho. Přestavba větrného mlýna začala den po ukončení oslav vítězství a Boxer odmítl vzít si byť jeden den volna. Považoval za otázku cti, že na něm nikdo nepozná bolest. Večer mezi čtyřma očima přiznal Lupině, že ho kopyto trápí. Lupina mu na něj přikládala obklady z bylinek, které sama předžvýkala, a spolu s Benjaminem Boxerovi radila, aby si trochu odpočinul. "Koňské plíce nevydrží věčně," říkala mu. Ale Boxer ji nebral vážně. Řekl jí, že už má jen jeden cíl - vidět ještě před svým odchodem do důchodu větrný mlýn pracovat.

Když byly kdysi tvořeny zákony Farmy zvířat, byla pro odchod do důchodu stanovena hranice dvanáct let pro koně a prasata, čtrnáct let pro krávy, devět pro psi, pro ovce sedm a pro slepice a husy pět let. Odsouhlasily se i poměrně velkorysé důchody. Doposud se vlastně žádné zvíře ještě důchodu nedožilo. V poslední době se však tato otázka začínala čím dál tím víc probírat. Když bylo nyní malé pole za sadem vyhraženo pro ječmen, mluvilo se o tom, že by roh dlouhé pastviny měl být oplocen a upraven na pastvinu pro přestárlá zvířata. Pro koně by přiděl měl činit tři kola obilí denně, v zimě sedm kilo sena a o veřejných svátcích navíc mrkev či jablko. Boxerovy dvanácté narozeniny připadaly na konec léta příštího roku.

Žilo se špatně. Zima byla krutá jako minulá a žrádla bylo ještě méně. Příděly byly znovu zkráceny, s výjimkou přidělů pro prasata a psy. Pištík vysvětloval, že přílišné rovnostářství by odporovalo principům animalismu. Každopádně si snadno poradil s tím, jak ostatním zvířatům dokázat, že ve skutečnosti ""není"" nedostatek žrádla, i když se jim to snad zdá. Jistě, v

současné době bylo nutné přistoupit k úpravě přidělů (Pištík vždy hovořil o "úpravě", nikdy o snížení), ale ve srovnání s dobou, kdy vládl pan Jones, je zlepšení obrovské. Ostře a rychle pročítal seznamy a čísla a podrobně prokazoval, že mají více ovsu, více tuřínů, než měli za doby pana Jonese, že pracují kratší dobu, že pitná voda má lepší kvalitu, že žijí déle, že je menší úmrtnost novorozených mláďat a že ve stájích mají více slámy a méně blech. Zvířata tomu všemu věřila. Po pravdě řečeno, Jones a všechno ostatní z oné doby se jim už ze vzpomínek dost vytratilo. Věděla, že dnes se žije těžko, že mají často hlad a často jim je zima a že pokud zrovna nespí, tak pracují. Nepochybně to však za starých pořádků bylo horší. Ráda tomu věřila. Mimoto tenkrát byla otroky, dnes jsou svobodná. A to je právě ten hlavní rozdíl - jak Pištík nikdy nezapomněl upozornit.

Bylo teď třeba živit mnohem více krků. Na podzim téměř současně slehly čtyři prasnice a vrhly jedenatřicet selátek. Mladá prasátka byla strakatá, a protože Napoleon byl jediný kanec na farmě, nebylo moc pochybností o otcovství. Bylo oznámeno, že jakmile se nakoupí cihly a dřevo, postaví se v zahradě škola. Prozatím učil mladá selátka sám Napoleon v kuchyni domu. Cvičení se konalo v zahradě a selátkům se doporučovalo, aby si nehrála s jinými mladými zvířaty. V té době se také zavedlo nařízení, že potká-li se na cestě prase s jiným zvířetem, musí toto zvíře ustoupit z cesty. Všechna prasata, ať již měla jakoukoliv hodnotu, získala také výsadu nosit v neděli na ocásku zelené stužky.

Farma měla poměrně úspěšný rok, stále jí však chyběly peníze. Musely se koupit cihly, písek a vápno na stavbu školy. Také bylo třeba začít spořit peníze na nákup strojů pro větrný mlýn. Nesmělo se zapomenout na svíčky a olej do lamp pro dům, cukr pro Napoleonovu kuchyň (jiným prasatům cukr zakazoval, protože by po něm tloustla) a obvyklé potřeby jako nářadí, hřebíky, dráty, uhlí, lana a suchary pro psy. Proдалa se fůra sena a část úrody brambor a smlouva na prodej vajec byla zvýšena na počet šesti set týdně, takže toho roku slepice sotva vyseděly dost kuřat, aby se stav drůbeže udržel na dosavadní úrovni. Příděly, které byly v prosinci sníženy, byly v únoru sníženy znovu a bylo zakázáno používat ve stájích lampy, aby se ušetřil olej. Ale prasata si žila celkem blahobytně, alespoň soudě podle toho, jak přibývala na váze. Jednoho odpoledne koncem února se od malého pivovaru za kuchyní, která za časů pana Jonese nebyla používána, táhla teplá, bohatá a příjemná vůně, jakou zvířata nikdy předtím necítila. Někdo řekl, že takhle voní ječmen, když se vaří. Zvířata hladově čichala vůni - vaří se snad kaše k večeři? Ale žádná

kaše nebyla a příští neděli bylo oznámeno, že od nynějška bude veškerý ječmen k dispozici prasatům. Pole za sadem již bylo ječmenem oseto. A brzy se proslechlo, že prasata nyní dostávají přiděl půl litru piva denně, Napoleon sám dva tupláky, které mu servírují na značkové porcelánové polévkové míse.

I když zvířata musela snášet velké útrapy, byly částečně zatlačovány do pozadí skutečností, že život byl dnes důstojnější než dříve. Více se zpívalo a více řečnilo, konalo se víc průvodů. Napoleon nařídil, aby se jednou týdně konala takzvaná spontánní demonstrace, jejímž účelem bylo oslavovat úspěchy a výdobytky Farmy zvířat. V určenou dobu zvířata přerušila práci a ve vojenském šiku pochodovala napříč farmou. Na čele byla prasata, pak koně, pak krávy, ovce a drůbež. Průvod uzavírali psi. Úplně první pochodoval Napoleonův černý kohout. Boxer a Lupina vždy nesli roztažený transparent zelené barvy, na kterém bylo kopyto a roh, s nápisem "Ať žije soudruh Napoleon!". Po průvodu se přednášely básně, složené na počest Napoleona, Pištík pronesl řeč, ve které zvířata seznámil s posledním zvýšením produkce potravin a někdy se také vypálila rána z pušky. Největšími příznivci těchto spontánních demonstrací byly ovce, a stalo-li se, že si někdo snad začal stěžovat (některá zvířata se občas pokusila, pokud zrovna nebyla poblíž žádná prasata či psi), že jen zbytečně marní čas postáváním v zimě, ovce jej svým bečením "Čtyři nohy dobré, dvě nohy špatné!" okamžitě umlčely. Celkem ale zvířata takové oslavy měla ráda. Vyhovovalo jim, když si mohla připomínat, že přes všechno jsou svými vlastními pány a vše co dělají, dělají pro sebe. Při všech těch písničkách, průvodech, Pištíkových seznámech čísel, výstřelech z pušky, kokrhání kohouta a plápolání vlajek se jim lépe zapomínalo na prázdné žaludky - alespoň na chvíli.

V dubnu byla Farma zvířata vyhlášena republikou a bylo třeba zvolit prezidenta. Byl jediný kandidát, Napoleon, a ten byl také jednomyslně zvolen. Téhož dne se zveřejnily nově objevené dokumenty, které odhalovaly další podrobnosti o Kulišově komplotu s Jonesem. Ukázalo se, že Kuliš se nejen pokusil způsobit porážku při Bitvě u kravína strategickými prostředky, jak si zvířata snad ještě pamatovala, ale dokonce otevřeně bojoval na Jonesově straně. Byl to právě on, kdo vlastně vedl síly nepřítele a kdo se vrhal do bitvy se slovy "Ať žije lidstvo!" na rtech. Zranění na Kulišově zadku, na které si některá zvířata snad ještě pamatovala, mu způsobily zuby soudruha Napoleona.

Uprostřed léta se náhle na farmě po několikaleté nepřítomnosti objevil havran Mojžíš. Vůbec se nezměnil, stále nepracoval a jako dřív pořád mluvil o Cukrové hoře. Sedával na kůlu, čechral si svá černá křídla a každému, kdo byl ochotný ho poslouchat, vyprávěl dlouhé hodiny. "Tam nahoře, soudruzi," říkal významně a svým velkým zobákem ukazoval k nebi, "tam nahoře, hned za tím tmavým mrakem na obzoru, tam leží Cukrová hora, ta šťastná zem, kde my, ubohá zvířata, nakonec všechna spočineme a odpočineme si od našeho strádání!" Tvrdil dokonce, že při jednom ze svých delších výletů tam byl a zahlédl nekonečná pole jetele a keře, ověšené koláči a kostkovým cukrem. Některá zvířata mu věřila. Když dnes byl jejich život špatný a měla hlad, tak je jen spravedlivé, že někdo pro ně existuje lepší svět. Postoj prasat k Mojžíšovi nebylo snadné určit. Prasata sice tvrdila, že jeho příběhy o Cukrové hoře jsou výmysly, zároveň ho však nechávala na farmě, nemusel pracovat a denně dostával skleničku piva.

Jakmile se Boxerovi zahojilo kopyto, začal pracovat ještě usilovněji, než kdykoliv před tím. Toho roku všechna zvířata dřela jako otroci. Mimo běžné práce na farmě a přestavby větrného mlýna se v březnu začala stavět škola pro selata. Dlouhé hodiny práce bez žrádla se někdy přežívaly obtížně, ale Boxer nikdy nevynechal. Mluvil i pracoval tak, jako by měl stále dost sil, jen jeho vzezření se poněkud změnilo. Kůži už neměl tak lesklou jako kdysi a boky mu propadly. Zvířata říkala, že Boxer se zase zmátoří, jakmile vyrazí nová tráva, ale jaro přišlo a Boxer na váze nijak nepřibral. Když na svahu k vrcholku lomu zapřažený do káry napínal svaly proti těžkému nákladu, zdálo se, že ho drží na nohách snad jen síla vůle. V takových chvílích jeho rty jako by formulovaly slova "Budu pracovat lépe a radostněji"; vyřknout je už sílu neměl. Lupina a Benjamin ho znovu a znovu varovali, že by měl víc brát ohled na své zdraví. Boxer je ale neposlouchal. Blížily se jeho dvanácté narozeniny. Boxer se však nejvíce staral o to, aby než odejde do penze, stačil shromáždit dostatek zásob kamení pro mlýn.

V létě se jednou pozdě odpoledne farmou rozletěla zpráva, že Boxerovi se něco stalo. Šel sám odtáhnout fůru kamení od lomu k větrnému mlýnu. Ukázalo se, že poplach nebyl nadarmo. Za chvíli přiletěli dva holubi se zvěstí: "Boxer se strhal! Leže na boku a nemůže se postavit!"

Polovina zvířat z farmy se okamžitě rozběhla k pahorku, kde se stavěl mlýn. Boxer tam ležel, mezi ojemi káry, krk natažený neschopen ani zvednout hlavu. Oči se mu leskly boky měl zbrocený potem. Z huby mu vytékal pramínek krve. Lupina k němu přiklekla.

"Boxere!" zvolala, "co je ti?"

"Myslím, že větrný mlýn budete muset dokončit beze mne," řekl slabým hlasem Boxer. "Už jsme nahromadili pěknou hladu kamení. Stejně mi zbýval už jen jeden měsíc. Abych pravdu řekl, těšil jsem se na penzi. A protože Benjamin také zestárnul, snad bude moci odejít do důchodu se mnou, aby mi dělal společnost."

"Musíme okamžitě sehnat pomoc," řekla Lupina. "Běžte někdo povědět Pištíkovi, co se stalo."

Zvířata okamžitě běžela k domu farmy, aby vše oznámila Pištíkovi. U Boxera zůstala jen Lupina a Benjamin, který si lehl vedle Boxera a odháněl od něj svým dlouhým ocasem mouchy. Asi za čtvrt hodiny se objevil Pištík, plný soucitu a zájmu. Řekl, že soudruh Napoleon s velkým zarmoucením přijal zprávu o nehodě jednoho ze svých nejoddanějších pracovníků na farmě a již zařizuje vše pro přijetí Boxera na ošetření do nemocnice ve Willingdonu. Zvířata byla poněkud zneklidněna. Mimo Molinu a Kuliše zatím žádné zvíře farmu neopustilo a zvířatům se nezdálo, že by bylo právě nejbezpečnější svěřit Boxera do rukou lidem. Avšak Pištík je snadno přesvědčil, že veterinář ve Willingdonu bude schopen Boxera léčit lépe než zvířata na farmě. Asi o půl hodiny později, když se Boxer trochu vzpamatoval, postavila ho zvířata na nohy a pomohla mu odvléci se do stáje, kde mu Lupina s Benjaminem pěkně podestlala, aby si mohl lehnout.

Příští dva dny Boxer zůstával ve stáji. Prasata mu poslala velkou láhev růžové medicíny, kterou našla v lékárnice v koupelně, a Lupina mu medicínu dvakrát denně po jídle podávala. Po večerech u něj ležela a povídala si s ním, zatímco Benjamin odháněl mouchy. Boxer tvrdil, že je všechno dobré, že se dá do pořádku a pak by mohl žít ještě tři roky. Těšil se na klidné dny, které bude trávit v rohu velké pastviny. Poprvé v životě tak bude mít možnost studovat a přemýšlet. Zbytek svého života zamýšlel zasvětit tomu, aby se naučil zbývajících třiaadvacet písmen abecedy.

Lupina a Benjamin však mohli být s Boxerem jen po pracovní době a uzavřená kára pro Boxera přijela v poledne. Zvířata byla na poli, kde jednotila řepu pod dozorem jednoho prasete, když najednou s ohromením zpozorovala Benamina, ženoucího se tryskem od budov farmy a hlasitě hýkajícího. Poprvé v životě viděla zvířata Benamina rozčileného a poprvé jej vlastně viděla běžet. "Rychle, rychle!" křičel. "Honem utíkejte! Odvážejí Boxera!" Zvířata, aniž by čekala na povolení prasete, nechala práce a hnala se k farmě. A skutečně: tam již stála kára se dvěma zapřaženými koňmi, na boku káry nějaký nápis, na kozlíku jakýsi prohnaně vypadající mužík s tvrdákem na hlavě. A Boxerova stáj byla prázdná.

Zvířata se shromáždila kolem káry. "Sbohem, Boxere," volali všichni. "Sbohem!"

"Blázni! Blázni!" křičel Benjamin, poskakoval kolem nich a tloukl rozčileně kopyty do země. "Vy blázni! Copak nevidíte, co je napsáno na boku káry?"

Zvířata se zarazila a ztišila. Majka začala písmena slabikovat. Ale Benjamin ji odstrčil a do hlubokého ticha četl:

"Alfréd Simmonds, koňský řezník a klihař, Willingdon. Dodávky kostí, masa, kůže. Copak nechápete, co to znamená? Boxera odvážejí na porážku!"

Z hrdel zvířat se ozvaly výkřiky hrůzy. V té chvíli muž na kozlíku pobídl bičem koně a kára vyjela ze dvora. Všechna zvířata ji následovala a zoufale křičela. Lupina se protlačila dopředu. Kára začínala zvyšovat rychlost. Lupina se snažila rozhýbat své staré kosti, aby klusem stačila rychlosti káry. "Boxere!" křičela, "Boxere, Boxere, Boxere!" A v tu chvíli, jako by slyšel, co se venku děje, objevila se Boxerova hlava s bílou skvrnou nad nozdrami na chvíli v malém okénku na boku káry.

"Boxere!" křičela zoufale Lupina. "Boxere! Vystup! Rychle vystup! Jedeš na smrt!"

Všechna zvířata hned začala křičet: "Vystup, Boxere, vystup!" Ale kára už začala zrychlovat a vzdalovala se jim. Boxer asi nerozuměl, co na něj Lupina křičela. Ale za malou chvíli zmizela jeho tvář v okénku a bylo slyšet bubnování kopyt uvnitř káry. Boxer se snažil dostat ven. Byly časy, kdy stačilo pár úderů Boxerových kopyt a z káry by byla jen hromádka třísek. Ale běda! Jeho svaly byly ochablé, zvuk kopyt pomalu slábl, až utichl. Zvířata začala v zoufalství apelovat na solidaritu dvou koňů, zapřažených v káře.

"Soudruzí, soudruzí!" křičela. "Neodvážejte našeho bratra na smrt!" Ale hloupá zvířata, příliš nevědomá, než aby byla schopna si vůbec uvědomit, co se děje, jen sklopila uši a zrychlila klus. Boxerova tvář se už v okénku neobjevila. A bylo už příliš pozdě, když někoho napadlo káře nadběhnout a zavřít hlavní vrata; kára jimi v příštích chvílích projela a rychle zmizela v dálce. Boxera už nikdo víc neviděl.

O tři dny později bylo oznámeno, že zemřel v nemocnici ve Willingdonu i přes veškerou péči, jakou jen lze koni poskytnout. Tuto zprávu zvířatům oznámil Pištík. Uvedl, že byl přítomen posledním chvílím Boxera.

"Byl to jeden z nejdojemnějších momentů, jakých jsem kdy byl svědkem," řekl Pištík, stírající si paznehtem slzy. "Byl jsem do poslední chvíle u jeho lože. A ke konci, když už skoro nemohl mluvit, pošeptal mi do ucha, že nejvíc ho trápí, že se nedožil dostavby větrného mlýna. 'Kupředu, soudruzi,' šeptal. 'Kupředu ve jménu Revoluce. Ať žije Farma zvířat! Ať žije soudruh Napoleon! Napoleon má vždycky pravdu!' To byla jeho poslední slova, soudruzi."

Zde se Pištíkovo chování náhle změnilo. Na chvíli se odmlčel, jeho očka vystřelovala podezřívavé pohledy na všechny strany. Řekl pak, že se mu donesla hloupá a zlá pomluva, která kolovala během odvozu Boxera. Některá zvířata si povšimla, že na boku káry, odvázející Boxera, bylo označení Koňský řezník, a to svádělo k závěru, že Boxer je snad odvážen na jatka. "Je téměř neuvěřitelné," pravil Pištík, "jak mohou některá zvířata být tak hloupá. Znáte snad přece," vykřikoval podrážděně, mrskal ocáskem a poskakoval na místě, "našeho milovaného Vůdce, soudruha Napoleona, ten by něco takového nikdy neudělal. Vysvětlení je ve skutečnosti velmi prosté. Káru dříve vlastnil koňský řezník, pak ji koupil zvěrolékař, který nestačil zamazat starý nápis. Tím právě vznikl omyl."

Zvířata si obrovsky oddechla, když to uslyšela. A když Pištík pokračoval v barvitém popisu posledních chvil Boxera na jeho smrtelném loži, když hovořil o péči, jež mu byla věnována a o drahých lécích, které soudruh Napoleon platil bez ohledu na cenu, zmizely poslední zbytky jejich podezření a smutek nad ztrátou kamaráda byl trochu vyvážen pomyšlením, že Boxer alespoň zemřel šťastný.

Napoleon sám se objevil další nedělní dopoledne na shromáždění a pronesl krátký projev na počest Boxera. Řekl, že se nepodařilo zařídit převoz ostatků jejich oplakávaného soudruha k pohřbení na farmě, že však zařídil, aby z vavříků, jež rostou v zahradě, byl uvit velký věnec, který pošlou na Boxerův hrob. A během několika dní zamýšlejí prasata uspořádat vzpomínkovou slavnost na jeho počest. Napoleon svoji řeč zakončil připomenutím dvou oblíbených hesel Boxera: "Budu pracovat lépe a radostněji" a "Soudruh Napoleon má vždycky pravdu" - to jsou hesla, jak řekl, která může každé zvíře přijmout za své.

V den, kdy měla být pořádána slavnost, přivezla hokynářova dodávka na farmu velkou dřevěnou bednu. V noci pak byl z domu slyšet hlasitý zpěv, následovaný jakoby hlukem hádky. Vše končilo kolem jedenácté hodiny třeskem skla. Druhý den se v domě až do poledne nic nepohnulo, a po

farmě se šušovalo, že si prasata nějakým způsobem opatřila peníze na nákup další bedny whisky.

X.

Roky plynuly. Roční doby se střídaly, zvířatům rychle ubíhaly jejich krátké životy. Přišel čas, kdy staré doby před Revolucí si už s výjimkou Lupina, Benjamina, havrana Mojžíše a několika prasat nikdo nepamatoval.

Majka byla mrtvá, Bára, Janina a Haryk byli mrtvi. Také pan Jones zemřel - někdo v útulku pro alkoholiky. Kuliš byl zapomenut. Zapomenut byl i Boxer. Vzpomínalo na něj jen pár bývalých druhů. Lupina byla teď stará klisna, trpěla reumatismem a slzely jí oči. Už dva roky přesluhovala, do penze však zatím žádné zvíře neodešlo. O vyčlenění kousku pastviny pro přestárlá zvířata se už dávno přestalo mluvit. Napoleon byl nyní skoro dvoumetrákový kanec. Pištík byl tak tlustý, že jen s potížemi otevíral oči, zarostlé sádlem. Jen Benjamin se téměř nezměnil: trochu zešedivěl kolem brady a od Boxerovy smrti byl ještě zasmušilejší a zamlklejší.

Na farmě nyní žilo hodně zvířat, i když přírůstky nebyly tak velké, jak se kdysi předpokládalo. Narodilo se mnoho zvířat, pro které Revoluční znamenala jen jakousi tradici, předávanou ústně; další zvířata, která byla na farmu dovezena, o něčem takovém před svým příchodem vůbec neslyšela. Mimo Lupinu vlastnila teď farma ještě tři koně. Byla to krásná a silná zvířata, dobří pracovníci a kamarádi, ale jinak hlupáci. Nikdo z nich nebyl schopen dostat se v abecedě za písmeno B. Věřili všemu, co se jim řeklo o Revoluční a o zásadách animalismu, zvláště slyšeli-li to od Lupiny, kterou velmi respektovali. Chápali však zřejmě jen velmi málo z toho, co jim Lupina vykládala.

Farma nyní již lépe prosperovala a byla lépe organizovaná. Její území se dokonce rozšířila o dvě pole, která byla zakoupena od pana Pilkingtona. Větrný mlýn byl konečně úspěšně dostavěn a farma vlastnila svůj fukar na seno a mlátičku a zvířata vybudovala různé další budovy. Whymper si koupil lehký dvoukolový kočár. Větrný mlýn však nebyl používán k výrobě elektřiny, ale k mletí obilí a vydělával farmě pěkné peníze. Zvířata pracovala pilně na stavbě dalšího větrného mlýna; až ten bude dokončen, mělo by v něm být instalováno dynamo. Ale o takových příjemných věcech, o nichž kdysi učil zvířata snít Kuliš, o stájích s elektrickým osvětlením a teplou a studenou vedou, o třídením pracovním týdnem, o tom se již nemluvalo. Napoleon takové představy zavrhl jako odporující duchu animalismu. Opravdové štěstí, jak říkal, představuje pilná práce a skromný život.

Zdálo se, že i když se statek vzmáhá, zvířata zůstávají stále stejně chudá. Pochopitelně s výjimkou prasat a psů. Asi to bylo také tím, že na farmě zvířata bylo tolik prasat a tolik psů. Ne že by tato zvířata svým způsobem nepracovala. Jak Pištík neustále trpělivě vysvětloval, práce s kontrolou a organizováním statku byla nekonečná. Většinou šlo o takovou práci, že ostatní zvířata by na ni nestačila a nerozuměla jí. Pištík vysvětloval, že prasata musí denně trávit dlouhé hodiny nad záhadnými záležitostmi, jimž se říkalo "spisy", "zprávy", "zápisy" a "memoranda". Byly to velké listy papíru, hustě popsané; jakmile byly takto popsané, okamžitě se spalovaly v peci. Tato činnost byla pro blaho farmy nanejvýš důležitá, jak říkal Pištík. Prasata ani psi však svou prací neprodukovali žádné potraviny - a přitom jich bylo tolik a byli vždy při chuti.

Život ostatních zvířat byl - alespoň co pamatovala - stále stejný. Měla hlad, spala na slámě, pila z jímký, dřela na polích. V zimě trpěla chladem, v létě je obtěžovaly mouchy. Ta starší někdy pátrala v paměti a snažila si vzpomenout, zda se jim za starých dnů hned po Revoluci, bezprostředně po vyhnání pana Jonese, dařilo lépe, nebo hůře. Nemohla si vzpomenout. Nebylo nic, na čem by se dalo srovnávat: museli se spoléhat jen na Pištíkovy seznamy čísel, které neúprosně prokazovaly, že všechno je lepší a lepší. Problém byl neřešitelný - zvířata měla navíc málo času na zkoumání takových věcí. Pouze Benjamin tvrdil, že si pamatuje každou podrobnost ze svého dlouhého života a ví, že nikdy nic nebylo či nebude lepší či horší, protože jak říkal - hlad, strádání, zklamání, to je nezměnitelný zákon žití.

A přesto se zvířata nikdy nevzdala naděje. Ani na chvíli je neopouštěla pýcha a radost z toho, že mohou patřit k Farmě zvířat. Stále byli jedinou farmou v celém kraji - vlastně v celé Anglii - kterou vlastnila a řídila zvířata. Žádné zvíře, ani ti nejmladší, ani nováčci, přivezení z farem vzdálených dvacet i třicet kilometrů, si toho nikdy nepřestávalo vážit. A když slyšela zvířata výstřely z pušky, viděla vlát na vrcholu stožáru zelenou vlajku, prsa se jim dmula pýchou a hovor se stáčel na hrdinné dny v minulosti, vyhnání pana Jonese, vypracování Sedmi příkázání, na velké bitvy, při kterých byli lidští vetřelci na hlavu poraženi. Žádný ze starých snů nebyl zapomenut. V republiku zvířat, kterou předpověděl kdysi starý Major, za které na zelená pole Anglie nevzkročí jediná lidská noha, v tu stále zvířata věřila. Jednou se stane skutečností - nebude to asi brzy, možná že se jí žádné dnes žijící zvíře nedočká, ale ten den přijde. Dokonce i melodii písně Zvířata Anglie bylo snad možné občas zaslechnout, jak je tajně pobrukována. Ználo ji vlastně každé zvíře na farmě, i když nahlas se ji neodvážil zazpívat nikdo. Zvířata

měla možná těžký život, možná se všechny jejich naděje nesplnily; byla si však vědoma toho, že nejsou jako jiná zvířata. Trpěla sice hladu, ale nebylo to tím, že by je týrali hladem lidé; pracovala sice do úpadu, ale alespoň pracovala pro sebe. Nechodil mezi nimi nikdo na dvou nohách. Žádné zvíře neoslovovalo druhé "pane". Všechna zvířata si byla rovna.

Jednoho dne po ránu nařídil Pištík ovcím, aby ho následovaly. Odvedl je na kousek úhoru na druhém konci farmy, který zarostl mladými břízkami. Ovce tam zůstaly celý den pod Pištíkovým dozorem. Večer se Pištík vrátil do domu sám - protože bylo teplo, řekl ovcím, aby zůstaly venku. Nakonec tam ovce zůstaly celý týden, přičemž po celou dobu je ostatní zvířata ani nezahlédla. Pištík s nimi trávil téměř celé dny. Jak řekl, učí je nové písni a potřebuje na to naprostý klid.

Jednoho příjemného večera, právě když se ovce vrátily, zaslechla zvířata, která přicházela z práce a blížila se k budovám, ze dvora vyděšené koňské ržání. Zvířata se v rozpacích zastavila. Ržání patřilo Lupině. Ozývalo se znovu a znovu - zvířata se proto rozběhla a utíkala do dvora. A tam uviděla to, co Lupina.

Bylo to prase kráčející na zadních nohách.

Ano, byl to Pištík. Trochu kymáčivě, jak nebyl zvyklý pohybovat se v této poloze, ale v perfektní rovnováze přecházel přes dvůr. A o malou chvíli později vyšla ze dveří domu dlouhá řada vepřů na zadních nohách. Některým to šlo lépe, některým hůře, jeden či dva by asi potřebovali hůl jako oporu, všichni ale přešli dvůr úspěšně. Pak se ozvalo štěkání psů, ostré kokrhání černého kohouta a ze dveří vyšel sám Napoleon, majestátně vztyčený, hrdě se rozhlízející. Smečka jeho psů poskakovala kolem.

V paznehtu držel bič.

Zavládlo zděšené ticho. Ohromená a vystrašená zvířata se semkla k sobě a pozorovala dlouhý zástup prasat, pomalu pochodujících po dvoře. Jako by se svět obrátil vzhůru nohama. Ale pak přišla chvíle, kdy první šil pominul a zvířata - i přes strach ze psů a dlouhodobě vyvinutý návyk nikdy si nestěžovat, nikdy nekritizovat, ať se děje cokoli - chtěla začít protestovat. Ale právě v tuto chvíli, jako na povel, začaly všechny ovce najednou bečet:

"Čtyři nohy dobré, dvě nohy ""lepší""! Čtyři nohy dobré, dvě nohy ""lepší""! Čtyři nohy dobré, dvě nohy ""lepší""!"

To trvalo bez přestávky pět minut. A když ovce zmlkly, příležitost k protestu již minula, protože prasata vpochoďovala zpátky do domu.

Benjamin ucítil na rameni zafunění. Ohlédl se. Byla to Lupina. Její staré oči byly zakalenější než jindy. Aniž by něco řekli, odebrali se spolu na konec velké stodoly, kde bylo napsáno Sedm přikázání. Minutu či dvě tam stáli a dívali se na bílá písmena na černém podkladě.

"Mám už slabý zrak," řekla Lupina. "Ani za mlada jsem nepřečetla, co tam je napsáno. Zdá se mi ale, že zeď vypadá nějak jinak. Je tam oněch Sedm přikázání, jako dříve, Benjamine?" A Benjamin poprvé porušil svoji zásadu, když jí přečetl, co je na zdi napsáno. Nebylo tam nic mimo jediného přikázání. To znělo:

VŠECHNA ZVÍŘATA JSOU SI ROVNA,
ALE NĚKTERÁ
JSOU SI ROVNĚJŠÍ

A tak potom už nebylo zvířatům divné, že druhý den prasata, která dohlížela na práci na farmě, měla všechna v paznehtech bič. Nepřipadalo jim zvláštní ani to, že si prasata koupila rádio, objednala zavedení telefonu a předplatila různé noviny. Nebylo nic neobyčejného na tom, když se Napoleon procházel po zahradě farmy s dýmku v rypáku - ani když si prasata navlékla obleky ze šatníku pana Jonese. Napoleon sám se objevil v černém převlečnicku, kožených kalhotách a kamaších, zatímco jeho oblíbená sviňka se objevila v nedělních hedvábných šatech paní Jonesové.

O týden později se jednou odpoledne na statek sjelo několik dvoukolových bryček. Delegace sousedních farmářů byla pozvána na exkurzi na Farmu zvířat. Byli provedeni celým statkem a vyjádřili velký obdiv nad vším, co viděli, zvláště nad větrným mlýnem. Zvířata na poli jednotila řepu. Pracovala usilovně, ani nezvedala obličej od země. Nevěděla, zda se mají bát víc prasat nebo lidské návštěvy.

Večer se pak z domu nesl hlasitý smích a rozpustilý zpěv. Když zvířata zaslechla směs hlasů, náhle je přepadla zvědavost. Co se asi děje uvnitř, kde se vlastně poprvé setkávají zvířata s lidmi na zásadách vzájemné rovnosti. Co možná nejtíšeji se společně plížila do zahrady domu.

U branky trochu zaváhala, bála se jít dál, ale Lupina je zavedla dovnitř. Neslyšně se blížila k domu a ta zvířata, která byla dost vysoká, nakukovala do oken obývacího pokoje. U dlouhého stolu sedělo šest farmářů a šest nejvýznačnějších prasat. Napoleon seděl na čestném místě v čele stolu. Prasata seděla ve svých křeslech naprosto uvolněně. Celá společnost hrála rozjařeně karty a teď právě na chvíli partii přerušila,

patrně proto, aby mohl být pronesen přípitek. Koloval velký džbán, z něhož se nalávaly sklenice pivem. Zvědavých tváří, nahlízejících do oken si nepovšiml nikdo.

Se sklenicí v ruce povstal pan Pilkington z Liščína. Za malou chvíli společnost požádá, jak řekl, aby si připila. Ale ještě před tím by chtěl říci několik slov.

"Je pro mne velkým zadostiučiněním," prohlásil, "a jsem si jist, že i pro všechny ostatní přítomné, že dlouhé období nedůvěry a nedorozumění nyní končí. Byly časy - ne že bych byl já či kdokoliv jiný z přítomných tyto pocity sdílel - tedy byly doby, kdy bylo na ctěné vlastníky Farmy zvířat nahlíženo ne-li s nepřátelstvím, tedy určitě s jistou nedůvěrou ze strany lidí ze sousedství. Došlo k určitým politováníhodným incidentům, zaujímala se zcestná stanoviska. Panovalo přesvědčení, že existence farmy, kterou vlastní a řídí prasata, je snad něco abnormálního a může mít nezvratný vliv na sousední farmy. Někteří statkáři se dokonce domnívali - aniž se řádně seznámili se skutečností - že na takové farmě musí zavládnout chaos a nepořádek. Znepokojoval je možný dopad na chování vlastních zvířat, nebo dokonce i vlastních zaměstnanců. Ale tyto pochybnosti jsou nyní rozptýleny. Dnes jsem se svými přáteli navštívil Farmu zvířat a na vlastní oči jsme ji celou prohlédli. Našli jsme tu nejen nejmodernější metody řízení, ale i disciplínu a pořádek, které mohou být příkladem leckterým farmářům jinde. Domnívám se, že mám právo prohlásit, že podřízená zvířata na Farmě zvířat pracují více a dostávají méně žrádla, než jakákoliv jiná zvířata v našem kraji. Já a mí kolegové jsme dnes viděli mnoho věcí, jež nepochybně bude třeba bez odkladu zavést i na našich farmách.

Svoji poznámku bych si dovilil zakončit opětovným zdůrazněním přátelských vztahů, které vládnou a měly by nadále vládnout mezi Farmou zvířat a jejími sousedy. Mezi lidmi a prasaty neexistovaly a neměly by ani v budoucnu existovat žádné zájmové střety. Jejich trampoty a těžkosti jsou přeci totožné. Cožpak problémy se zaměstnanci nejsou všude stejné?" Zde měl pak Pilkington pro společnost připravené vtipné podobenství, které ho už předem rozesmálo tak, že dostal záchvat kašle a jeho několik brad změnilo barvu do ruda. Konečně se uklidnil a mohl svůj proslov ukončit: "Jestliže vy máte svá nižší zvířata, s kterými jsou problémy, my zase máme své nižší třídy!" Tento bonmot způsobil u tabule velké nadšení. Pan Pilkington opět gratuloval prasatům k nízkým přídělům žrádla a dlouhému pracovnímu týdnu zvířat a všeobecně tuhému režimu, který na Farmě zvířat viděl.

Nakonec řekl, že nastala chvíle, aby všichni povstali a naplnili sklenice po okraj. "Pánové," uzavřel pan Pilkington, "pronáším přípitek: Ať vzkvétá Farma zvířat!"

Ozvalo se nadšené volání a dupání nohou. Napoleon byl tak potěšen, že opustil své místo a obešel stůl, aby si přitůkl s panem Pilkingtonem. Když pozdvižení opadlo, svěřil se Napoleon, který zůstal stát, že by také chtěl pronést několik slov.

Jako všechny Napoleonovy projevy, byl i tento krátký a mířil k jádru věci. Řekl, že také on je šťastný, že období nedorozumění je pryč. Dlouhou dobu kolovaly zvěsti - dle jeho mínění je rozšiřoval nějaký zlomyslný nepřítel - že v jeho osobním úsilí i ve snahách jeho kolegů je cosi podvrtného nebo dokonce revolučního. Připisovala si jim snaha rozšiřovat revoluci mezi zvířata na sousedních farmách. Nic nemůže být vzdálenější pravdě! Jejich jediným a výlučným přáním, ať dnes či kdykoliv v minulosti, bylo a je žít v míru a v normálních obchodních vztazích se sousedy. Tato farma, kterou má čest mít pod kontrolou, dodal, je družstevním podnikem. Listiny pozemků a nemovitostí, jež jsou v jeho držení, jsou společným vlastnictvím všech prasat.

Dodal, že je přesvědčen, že nic z těch starých podezření již nepřežívá, přesto však byly v poslední době na farmě provedeny určité změny, které by dále měly posílit vzájemnou důvěru. Až doposud měla zvířata na farmě takový trochu pošetilý zvyk oslovovat se navzájem "soudruhu". S tím bude konec. Dle podobného zvyku neznámého původu se vždy v neděli dopoledne pochodovalo kolem lebky kance, naražené na kůlu v zahradě. To také skončí, lebka už byla zakopána. Návštěvníci si jistě povšimli zelené vlajky na vrcholu stožáru. Jestliže ano, pak si také všimli, že již na ní není bílé kopyto a roh. Od nynějška zůstane vlajka jen čistě zelená.

K vynikající a přátelské řeči pana Pilkingtona by měl jen jednu kritickou připomínku. Pan Pilkington všude hovořil o Farmě zvířat. Pochopitelně nemohl vědět - že název Farma zvířat byl zrušen. Od nynějška se farma bude jmenovat Panská farma, což vlastně je, dle jeho názoru, její původní správný název.

"Pánové," uzavřel Napoleon, "pronesu stejný přípitek, jako byl ten předchozí, jen v jiné formě. Naplňte si sklenice po okraj, pánové, zde je můj přípitek: Ať vzkvétá Panská farma!"

Ozvalo se stejné srdečné volání jako předtím, a sklenice byly vyprázdněny do dna. Ale zvířata, která celou scénu pozorovala zvenčí, měla najednou pocit, že se děje něco podivného. Co se to měnilo v tvářích

prasat? Staré a zakalené oči Lupiny přebíhaly z jedné tváře na druhou. Některé obličejy měly pět brad, některé čtyři, jiné tři. Co se to ale na nich změnilo a rozplývalo? Potlesk se pomalu uklidnil, společnost pokračovala v přerušené hře a zvířata se potichu plížila pryč.

Ale nevzdálila se ani na dvacet metrů, když se zarazila. Z domu se ozývala změť hlučných hlasů. Vrátila se zpět a opět nahlédla oknem. Ano, probíhala tam zuřivá hádka. Ozývaly se výkřiky, mlátilo se pěstmi do stolu, vrhaly se zuřivé pohledy a pronášela vášnivá obvinění. Zdá se, že příčinou hádky byla skutečnost, že Napoleon i pan Pilkington zahráli najednou károvým esem.

Dvanáct rozčilených hlasů na sebe křičelo, a všechny si byly podobné. Ted' už nebylo pochyb o tom, že s tvářemi prasat se něco stalo. Zvenčí pohlížela zvířata z prasete na člověka a z člověka na prase, a opět z prasat na člověka. Ale nebylo už možné rozlišit, která tvář patří člověku a která praseti.

listopad 1943 - leden 1944

(C) The Estate of Eric Blair, 1991
Translation (C) Gabriel G"ssel, 1991
Verses Translation (C) Miloš Holub, 1991
1996

Farma našeho mládí

~~~~~

V krásné literatuře druhé poloviny 20. století není bajka v rozměrech celé knihy jevem právě častým. Bajka a analogie, které přesáhnou rozsahem anekdotu, jsou pociťovány jako cosi archaického. Kniha George Orwella (vlastním jménem Eric Arthur Blair) ""Farma zvířat"", napsaná na přelomu roku 1943 a 1944, jako by svým žánrem šla proti proudu času: vyprávěním o zvířatech charakterizuje politické vztahy a děje mezi lidmi. Pravda, není tu úplně čistá bajka, neboť tato velmi lidská zvířata se právě vůči lidem vzbouřila, bojovala s nimi a nakonec se jejich revoluční předvoj - prasata - s nimi pobratřil: je to tedy bajka i antibajka zároveň.

Co je řeč řečí, hovořilo se o čemkoli buď přímo, nebo zprostředkovaně, tedy jakoby o něčem jiném. Ježíšovi učedníci byli zmateni

mírou, v jaké Ježíš užíval ""podobenství"", když mluvil se zástupy. S nimi, svými nejbližšími, tak nemluvil. Zeptali se ho na ten rozdíl (svědčí o tom Matouš 13,10-17, Marek 4,10-12 i Lukáš 8,9-10). Odpověděl jim: "Vám je dáno znáti tajemství Božího království, ostatním však jen v podobenstvích, aby hledíce neviděli a slyšíce nechápali" (L 8,10).

To ovšem neznamenal, že by se Ježíš dělal tajemným, aby si podržel tajemství. Zpřístupňoval tajemství všem, kdo se mu otevírali, kdo pro toto semeno v sobě připravili půdu. Zašifrování sdělení do podobenství bránilo těm, kdo byli jen jalově zvědaví a přitom neochotni se obrátit, aby jeho slov zneužili - mimoto jiné římským správcům. Víme však zároveň z takřka dvou tisíců let zkušeností s evangelijní zvěstí, že její podobenství také mnohým pomohla prohloubit nebo dokonce i probudit jejich víru. Podobenství tedy jsou uzamčenou branou - která však právě jakožto brána láká mnohé k pokusům o odemčení.

Kniha George Orwella ""Farma zvířat"" je jedno rozvinuté a kompaktní podobenství, ze kterého se ani jednou větou nevystupuje mimo, do vysvětlujícího komentáře. Ježíš alespoň k některým svým podobenstvím podal výklad. Jsou však i jiné způsoby, jak nabídnout posluchači nebo čtenáři výkladový klíč. Prasata na farmě zvířat se v knize oslovují "soudruzi". Stavba větrného mlýna na výrobu elektřiny zase jasně naráží na Leninovu posedlost elektrifikací.

Výkladovým klíčem může tedy být určitá obecně známá dobová realie. Ovšem to, že se až dnes - čtyři desetiletí po Orwellově smrti (zemřel v roce 1950) - komunisté začali oslovovat "pane", aby se podobně jako prasata v samém závěru knihy více podobali svým donedávna úhlavním nepřátelům - lidem, je dokladem, že ""Farma zvířat"" není jen podobenstvím autorovy doby, ale také proroctvím.

Toto jsou tedy dvě základní čtenářské radosti: v příběhu zvířat z farmy rozpoznáváme trefně zachycené rysy totalitních režimů - a s jistým úžasem sledujeme, že některé z nich v době, kdy autor žil, nebyly ještě známy, a že je tudíž jasnozřivě domyslel a předpověděl.

Tím však čtenářova potěcha nekončí. Orwellův výklad není jen vtipně beletrizovaným výčtem dobových a budoucích rysů totalitarismu. Totalitní režimy jsou u něho předvedeny jako přesvědčivá ""geneze systému"". Na počátku této geneze je vzpoura - ""Rebellion"". Skupina zvířat se rozhodla přerušit nijak zvlášť krásný, nicméně přirozený řád. Stále opilého majitele statku vyhnala a ujala se moci na jeho majetku. Nový řád - ""animalismus"" - v sedmi přikázáních sliboval radikální odklon od všeho, co zvířatům v

jejich životě připadalo tíživé. Ukázalo se, že je to pouze negativní projekt, který sice cosi starého škrtá, ale nepřichází s ničím novým, co by se dalo dlouhodobě udržet při životě. Výsledkem toho mnohaletého strádání a utrpení je, že se jedna skupinka - prasata - vyšvihla na úroveň úhlavních nepřátel - lidí - a všechna ostatní zvířata jsou na tom buď stejně jako před rebelií, nebo ještě hůř.

Proč tuto skeptickou sociální filozofii nevyhnutelného ztroskotání násilných sociálních převratů autor hlásá prostřednictvím podobenství, když ho v Anglii neohrožuje totalitní cenzura? Kdo jsou ti, které má jeho podobenství vyprovokovat k myšlení?

Ten, kdo žije mimo totalitní režim, neuvěří zvenčí, že by cosi tak absurdního mohlo fungovat. Naopak ten, kdo žije delší dobu pouze uvnitř, snadno podléhá maladaptaci a obludnosti mu začíná být samozřejmá. Orwellovo podobenství atakuje slepotu takřikajíc na obou stranách železné opony. Tím, že svůj ""prognostický scénář"" napsal v obecné rovině podobenství, dělá z něho Orwell ""varovnou prognózu"": všude tam, kde se učiní první násilný krok, přinese to podobné ovoce. Mimochodem, podobenství umožňovala střízlivě přijmout varování před podstatou sovětského režimu v době, kdy tato země bojovala a krvácela po boku ostatních Spojenců, tedy kdy jí byl svět ochoten mnohé odpustit.

Podobenství rovněž brání sporům, jaké by vyvolala realistická novela, totiž zda je ten či onen detail určitého totalitního režimu věrně vystižen - toto uhadování, co a koho měl přesně autor na mysli, vyvolává jeho pozdější chmurně vizionářský román - prognóza o totalitarismu ""1984"" -, a poukazuje rovnou k tomu, co mají všechny takové režimy společného. Zároveň to však není nadměrné, příliš abstraktní zobecnění, které by se snadno mohlo stát pro svou bezzubost přijatelné i pro kritizované režimy. V zrcadle ""Farmy zvířat"" se naši soudruzi ihned poznávali a je příznačné, že česky vyšla od roku 1946 zase až nyní. Orwellova kniha umožňuje najít společný jazyk analýzy totalitního světa pro jeho vnitřní účastníky i vnější pozorovatele, jazyk, který se neutíká do scientistní nehodnotivosti, není však ani jen čistě emotivním odsudkem.

Tam, kde pro čtenáře ""simulace aktuálního systému"" přechází v prognózu, je to tedy sugestivní ""sebevyvracející se prognóza"", totiž prognóza, která svým zveřejněním vědomě pracuje pro to, aby nebyla naplněna.

Jak Orwell dosahuje své působnosti, jak se mu daří uvádět do pohybu čtenářovo myšlení? Ukazuje kupříkladu nejen to, jak a za jaké dějinné

situace se lži vyrábějí (přepisování jednotlivých revolučních příkázání), ale i to, jak a proč se jim podléhá (zlí psi, vše přehlušující chór skandujících ovcí, technika veřejné sebekritiky a později i veřejných poprav...), ať už jde o lži určené navenek nebo dovnitř systému. V psychologické rovině odhaluje individuální motivy, pro které se lež může udržovat při životě (každé ze zvířat vidí svůj ráj v něčem jiném), a v rovině sociologické upozorňuje, že tyto motivy zdaleka nejsou jen individuální, ale právě naopak že jsou konstrukčními principy nepravého společenství (bez toho by demagogie prasat neuspěla). Totalitarismus je společnost postavená na lži, i kdyby tou lží byly vsutku krásné sliby vsutku trpícím jedincům. Odtud jeho snadný vzestup - odtud ale také jeho nevyhnutelný pád.

Co do výstižnosti tohoto simulačního modelu, vytkl bych ""Farmě zvířat"" jen jediné: vysvětlení vedoucí úlohy prasat. Podle poznatků zoopsychologie prasata opravdu vynikají oproti jiným domácím zvířatům inteligencí a v Orwellově podobenství je vyšší inteligence prasat klíčem k vysvětlení úspěchů jejich demagogie. Dějiny se však ukázaly ještě d'ábelštější a tento předpoklad se v totalitních režimech stal spíše výjimkou.

Bohuslav Blažek

George Orwell (vl. jménem Eric Arthur Blair), nar. 1903 v Indii, patří k nevýznamnější literární osobnost 20. století. Jako satirik bývá srovnáván s Jonathanem Swiftem a spolu s Aldousem Huxleyem a Franzem Kafkou označován za "proroka" našeho věku. Literát, editor a žurnalista - od třicátých let pravidelně přispíval knižními recenzemi a později literárními a politickými úvahami do předních britských novin, během války pracoval v zahraničním vysílání BBC a roku 1945 byl válečným dopisovatelem listu Observer; voják - zúčastnil se občanské války ve Španělsku; spisovatel - autor autobiografické knihy z prostředí pařížské a londýnské chudiny *Down and Out in Paris and London* (1933, č. Trosčným v Paříži a Londýně, 1935); zkušenosti z pobytu v Barmě zpracoval v knize *Burmese Days* (1934); ve třicátých letech dále napsal romány *A Clergyman's Daughter*, *Keep the Aspidistra Flying*, *Coming Up for Air*. Zážitky z občanské války ve Španělsku popsal v knize *Homage to Catalonia* (č. Pocta Katalánsku, 1991). Orwellovy eseje, články a rozhlasové pořady vyšly ve čtyřech svazcích *Collected Essays, Journalism and Letters*. Světoznámým autorem se stal díky románu *Animal Farm* (1945, č. Farma zvířat, 1946) a románu *1984* (1949, č. 1991).

Zemřel roku 1950 na tuberkulózu.

Orwellův román *Farma zvířat*, napsaný formou bajky, je podobenství o násilnou revolucí nastoleném společenství, v němž "jsou si všichni rovni", a jeho postupné proměně v systém, kde většina "rovných" je ovládána hrstkou "ještě rovnějších". Osud této knihy u nás jen potvrzuje obecnou platnost Orwellova "pohádkového příběhu": poprvé vyšla v českém překladu již roku 1946. O dva roky později byla zakázána a její autor patřil až do doby zcela nedávné k nejnapadanějším zahraničním spisovatelům. Roku 1981 vydalo román pod názvem *Zvířecí statek* exilové nakladatelství Index. Pro toto vydání byl převzat překlad Gabriela G"ssela, vydaný roku 1979 v samizdatové Edici Expedice.